

NEVELÉS, OKTATÁS ÉS ÉRTÉKKUTATÁS A SZENTESI ZSOLDOS FERENC KÖZÉPISKOLÁBAN.¹ I.

I. A KUTATÁS TÁRGYA, FELADATAI, HIPOTÉZISEK, MÓDSZEREK

I.1 A KUTATÁS TÁRGYA, FELADATAI

Az általunk vizsgált korosztály, nevezetesen a végzős középiskolás csoport interperszonális értékrendjének feltárásában nagy jelentőségű a társadalmi hatások variabilitását közvetítő különböző csoportok átfogó vizsgálata. Különösen, ha azt akarjuk tisztázni, hogy milyen módon és mértékben van jelen az imént említett közösség személyiségformáló funkciója.

Vizsgálataink közvetlenül ehhez a kérdésvetetéshez csatlakoznak, konkrétan a középiskolát befejező, vagyis a korban legérettebb tanulók személyközi viszonyainak alakulása az értékorientációk összefüggéseinek relációjában.

A kutatási stratégia azon a pszichológiai felfogáson nyugszik, mely szerint a tanulói személyiség fejlődését az a tevékenységrendszerben realizálódó kölcsönös összefüggés határozza meg, amely egyfelől a tanulónak az őt körülvevő humán kapcsolatrendszerben elfoglalt helye, másfelől pedig a saját tapasztalatai eredményeként benne kialakult pszichikus sajátosságok között fennáll.

Az értékorientáció igen bonyolult pszichés képződmény, s éppen ezért tartalmi és funkcionális jegyeinek feltárása összetett feladat. Vizsgálataink abból indultak ki, hogy e fogalom a személyiség környezetéhez való értékelő magatartása, amely annak viselkedését szabályozza. Ugyanakkor egyfajta, rá jellemző cselekvési készenléti állapot, hisz szociális tanulás útján, a társadalmi értékek elsajátításával, valamint az egyén élettapasztalatai eredményeként alakul ki. Így, a személyiség pszichikus struktúrájának alkotó részeként kezelhető, amely determinálja az erkölcsi-világnézeti szféra tartalmát, működését. Ennél fogva a tanuló szociális és pszichés fejlettségének mutatója, amelyből

¹ Az értékrendek vizsgálatának első időszaka (1997)

következtethetünk a lelki élet gazdagságára, mélységére és egységére. Olyan dinamikus faktorként kezelhető, amely viszonylagos állandósága ellenére:

- a környezeti feltételek és
- a nevelés hatására, valamint
- a személyiség aktivitásának eredményeként változik.

Vizsgálataink során figyelembe vettük azt a nevelési feltételrendszert (szakmunkás-képző iskola, szakközépiskola, gimnázium), amely a társadalmi értékek közvetítésével formálja a tanulók személyiségét, egész értékkelő magatartását. Az imént említett intézményes nevelésnek az a feladata, hogy felerősítse az értékhardozó hatásokat, kompenzálja az értékek érvényesülését gátló fékező mechanizmusok hatásait, s ami a legfontosabb, hogy mindezekkel szemben lelkileg is ellenállóvá tegye a fiatalokat.

Ebből következően a szisztematikus értékorientációs fejlesztés feladatai kézenfekvők, mivel meg kell ismerni a tanulók értékrendszerének összetevőit, irányait, a megnyilvánulási formákat, s azok dimenzióit.

Jelen munkánkban a középiskolát éppen elhagyni szándékozó, középiskolai tanulmányait befejező tanulók értékorientációs irányultságának tényfeltáró vizsgálatára vállalkoztunk, amely magában hordja a fejleszthetőség sok-sok elemét, illetve megpróbáltuk ráirányítani a figyelmet ennek lehetőségeire.

Feladatainknak tekintettük:

- a tanulók interperszonális értékeinek strukturális vizsgálatát,
- az értékek *nemek, iskolatípusok és tanulmányi eredmények* szerinti differenciálódásának elemzését,
- a személyközi értékek motiváló szerepének feltárását a társas kapcsolatok alakulásában, valamint
- egy, a fentiekre kiterjedő mérőeszköz összeállítását vizsgálatunk lebonyolításához.

A feltárt eredmények értékelésekor arra a pedagógiai–pszichológiai kérdésre kerestük a választ, hogy jelen, képlékenyen formálódó társadalmunkban milyen irányú értékorientációs fejlesztés látszik szükségesnek, különös tekintettel az interperszonális értékek működésére.

Méréseinket, s az ezt követő vizsgálódásainkat a következőkre alapoztuk:

- a tanulók közötti érintkezés olyan értékorientációs tényező, amely a személyiség beállítódásának és viselkedésének szabályozója, s így a fejlődés egyik alapvető lélektani előfeltétele;
- a tanulók által preferált, tevékenységben megnyilvánuló együttműködés és interakció szoros kapcsolatban van az értékorientáció működésének hatékonyságával;
- a tanulók erkölcsi-szociális értékorientációjának megnyilvánulása kauzális összefüggésben van a személyiségnek az osztályközösség interperszonális kapcsolatrendszerében elfoglalt szociálpszichológiai pozíciójával;
- az értékorientáció szabályozza a közös munka eredményességét, ugyanakkor döntő befolyással bír a személyközi kapcsolatok szerkezeti differenciálódásának és integrálódásának alakulására is.

1.2 HIPOTÉZISEK

A végzős középiskolai tanulók értékrendjének pszichológiai vizsgálatát a *nemek*, az *iskolátípusok* és a *tanulmányi eredmények* vonatkozásaiban végeztük el.

1. Feltételeztük, hogy a három háttérváltozó szerint a tanulók értékrendjében különbségek mutathatók ki.
2. Úgy gondoltuk, hogy a fiúk és a lányok teljesítményeiben a különbségek kis mértékűek, vagy nem szignifikánsak.
3. Feltételeztük, hogy az értékorientált gondolkodás és viselkedés jellemzőbb egy-egy iskolatípusra, mint a nemek szerinti tanulói összetételre.
4. Előzetes nevelési tapasztalataink alapján feltételeztük, hogy a képzés jellegének (gépszerelő, kereskedő, óvónőképzős, gimnáziumi tanuló...), mint szocializációs tényezőnek meghatározó szerepe van az interperszonális értékek rétegződésében.
5. Feltételeztük, hogy a kapcsolatteremtő és kapcsolattartó képességekben a különböző tanulmányi eredményű csoportoknál eltérés mutatkozik.
6. A faktoranalízis eredményétől azt vártuk, hogy a nemekre vonatkozóan végzett vizsgálat során az azonos értékeket egyesítő háttérváltozók, mind a fiúknál, mind a lányoknál egy faktorba kerülnek.

1.3 MÓDSZEREK

A vizsgálati eljárásokat, azok kiválasztását döntően determinálta a vizsgálat célja, azaz a végzős középiskolai tanulók értékorientációjának vizsgálata, a diákok kapcsolatteremtő és kapcsolattartó képességének megismerése.

Megítélésünk szerint, középiskolai rendszerünk keresztmetszeti vizsgálata során olyan széles sávból sikerült a mintavétel, amelynek adataiból megnyugtató és tényekre alapozott következtetések vonhatók le az értékstruktúrára és a hipotézisekben megfogalmazottak mérésére, s annak igazolására vonatkozóan.

A vizsgálat területei, eszközei:

- a) az interperszonális értékek mérése (Gordon);
- b) a munkaértékek vizsgálata (Super-próba);
- c) a Szociális Intelligencia Teszt (SZIT).

Első fázisban kutatási eredményeink feltárásához felhasználtuk az egyéni diagnosztika hagyományos módszerét, az explorációt.

Méréseink felvétele után a legfontosabb feladat az egyértelmű és minél több oldalra kiterjedő értékelés volt. A mért eredmények *megszólaltatása* ugyanolyan fontos, mint a pontos felvétel, mert csak így kapjuk vissza azt, ami miatt a vizsgálatokat elvégeztük.

A fentiek figyelembevételével alkalmaztuk a modern számítógépes kiértékelés biztosította lehetőségeket. A felvett eredményeket programoztuk, s azok kiértékelése az UNESCO Micro IDAMS (Univ. of Michigan, U.S.A.) értékelő programjával történtek.

Így lehetőség nyílt olyan összefüggések megvilágítására is, amelyek egyébként rejtve maradtak volna.

Így kerülhetett sor:

1. statisztikai vizsgálatra,
2. a hipotézisek igazolására,
3. az összefüggések feltárására és a szignifikáns korrelációk bemutatására,
4. a faktoranalízis elvégzésére,
5. összehasonlító elemzésekre,
6. javaslattételre, a tesztek egyes itemeinek fejlesztését illetően.

A számítógépes adatfeldolgozás során nagy segítségünkre volt dr. Vidákovich Tibor egyetemi docens, dr. Hunya Péterné és dr. Hunya Péter (UNESCO), akiknek ezúton szeretnénk köszönetet mondani.

14 A MINTA FŐBB JELLEMZŐI

A vizsgálatba a végzős középiskolai korosztály mindhárom iskolatípusát bevontuk, így a mérési helyszíneket is ennek megfelelően válogattuk össze: Horváth Mihály Gimnázium (Szentes), Pollák Antal Erősáramú Szakközépiskola (Szentes), Batsányi János Gimnázium és Óvónőképző Szakközépiskola (Csongrád), valamint a Zsoldos Ferenc Műszaki Szakközépiskola és Szakmunkásképző Iskola (Szentes).

A mérések során két gimnáziumi, két szakközépiskolai és ugyanennyi szakmunkás osztályt vizsgáltunk. Törekedtünk arra, hogy a nemek aránya iskolatípusonként meg egyezzen. Ez összesen 164 tanuló konkrét vizsgálatát jelentette. Véleményünk szerint e rétegzett mintavétel alapján végzett vizsgálat elegendő tényanyagot szolgáltatott – a többszemponútú értékorientációs mérések eredményeinek figyelembevételével – a téma kidolgozásához.

A kitűzött feladat elvégzéséhez a módszereket úgy próbáltuk kiválasztani, hogy az interperszonális értékorientáció jelenségkörét minél többoldalúan közelíthessük meg. Ezt segítette a dokumentumok elemzése, az exploráció, a kérdőív, az értékek interpretálása.

Az előkészítő szakaszban igyekeztünk megismerni az osztályokat, tematikus megfigyelések, illetve célzott beszélgetések alapján. A folyamatos megfigyelés során próbáltunk tájékozódni a közösség életviteléről, tevékenységi formáiról, s a mérések során igen jelentősnek bizonyuló tanulói aktivitásokról.

A beszélgetések alkalmával megkíséreltük felkelteni a tanulók érdeklődését a munka iránt, melybe bevontuk az osztályfőnököket és az osztályban tanító nevelőket is.

A tanulókkal való tevékeny együttműködés eredményeként zavart nem észleltünk, sőt a vizsgálatok során nagy odaadást, segítőkészséget tapasztaltunk. Ennek eredményeként, az általunk korábban nem ismert diákokkal kitűnő kapcsolatokat alakítottunk ki, s azóta is rendszeresen keresnek meg bennünket egyéb irányú problémáikkal. Véleményünk szerint sikerült ráirányítani figyelmüket az alkalmazott pszichológia személyiségfejlesztő hatására, illetve annak lehetőségeire.

A mérési módszerek részletes ismertetésére a vizsgálati eredményeket bemutató tényanyag feltárásánál kerül sor.

A 164 tanuló összetétele:

- nemek szerinti megoszlás:				- tanulmányi eredmény szerinti megoszlás:			
fiú	76 fő	(46,3%)		elégtelen	2 fő	(1,2%)	
lány	88 fő	(53,7%)		elégséges	6 fő	(3,6%)	
- iskolatípusonkénti megoszlás:				közepes	54 fő	(32,9%)	
szakmunkásképző	47 fő	(28,7%)		jó	85 fő	(51,8%)	
szakközépiskola	62 fő	(37,8%)		jeles	17 fő	(10,4%)	
gimnázium	55 fő	(33,5%)					

- A **nemek iskolatípusonként:**

szakmunkásképző	20 fiú	(12,2%)	gimnázium	28 fiú	(17,1%)
	27 lány	(16,5%)		27 lány	(16,5%)
szakközépiskola	28 fiú	(17,1%)			

- A **nemek a tanulmányi eredmények** vonatkozásában:

fiúk			lányok		
elégtelen	1 fő	(0,6%)	elégtelen	1 fő	(0,6%)
elégséges	2 fő	(1,2%)	elégséges	4 fő	(2,4%)
közepes	24 fő	(14,6%)	közepes	30 fő	(18,3%)
jó	42 fő	(25,6%)	jó	43 fő	(38,2%)
jeles	7 fő	(4,3%)	jeles	10 fő	(6,1%)

A χ^2 -próba, $p < 0,05$ és $f = 2$ kritérium mellett 1,002 eredményével azt a végkövetkeztést engedte levonni, hogy a tanulmányi eredmény független a nemektől.

A tanulmányi eredmény és az iskolatípus:

szakmunkásképző			gimnázium		
elégtelen	1 fő	(0,6%)	elégtelen	1 fő	(0,6%)
elégséges	4 fő	(2,4%)	elégséges	2 fő	(1,2%)
közepes	31 fő	(18,9%)	közepes	20 fő	(12,2%)
jó	11 fő	(6,7%)	jó	31 fő	(18,9%)
jeles	-	-	jeles	1 fő	(0,6%)
szakközépiskola					
elégtelen	-	-			
elégséges	-	-			
közepes	3 fő	(1,8%)			
jó	43 fő	(26,2%)			
jeles	16 fő	(9,8%)			

A χ^2 -próba $p < 0,05$ és $f = 8$ mellett, 71,382 eredményével szignifikáns különbséget mutat az iskolatípusok és a tanulmányi eredmények viszonylatában.

A t -próba ($p < 0,05$; $f = 107$; $t = -10,011$) a szakmunkásképzősök és a szakközépiskolások eredményei között mutat legnagyobb különbséget, ami a beiratkozási gyakorlatnak teljesen megfelel. Sajnos a szakmunkásképző iskolákba történő beiratkozások során a maradékelv érvényesül, ami azért is elszomorító, mert a szakma, a szakmunkás bizonyítvány tekintélye egyre gyengébb megítélést kap. Az értékek megőrzését e területen úgy próbáltuk megoldani, hogy létrehoztuk a szakmunkások szakközépiskoláját (levelező tagozaton 3 év), és a szakmunkások intenzív tagozatát (nappali tagozaton 2 év). Ez utóbbi beindítása óta tapasztalható egy felfelé nivellálási folyamat.

Néhány évvel ezelőtt észleltük először, hogy megindult a *kereslet* a szakközépiskolák irányába. Iskoláktól függően, s azok vállalászási ambícióiknak megfelelően az ott végzők az érettségi mellé szakmát is szerezhetnek, vagy lehetnek technikusok is. A továbbtanulás során sem szenvednek hátrányt, hiszen a közismereti tárgyakból ugyanúgy érettségiznek.

2. AZ INTERPERSZONÁLIS ÉRTÉKEK A TÁRSAS VISZONYLATOKBAN

2.1 A Gordon-féle interperszonális értékek

A legkülönbözőbb pályákon, amelyekre a vizsgálatban résztvevő fiataljaink készülnek, a sikerélmény, a beválás, az elvárásoknak való megfelelés legfőbb hordozója az interperszonális kapcsolatok rendszere (Helembai, 1989), s ezért a pályaidentifikáció alakulása szempontjából igen fontos a kapcsolatok alapjául szolgáló személyiségben rejlő feltételek, speciális személyiségtulajdonságok fejlődése és fejlesztése. Ezért fontos az értékrendek feltárása a szakképzés időszakában, nem utolsósorban a nevelési folyamat finomítása érdekében. Ebből a szempontból jelentős a foglalkozási szerep kialakulásának folyamata, a különböző szocializációs mechanizmusok és színterek hatása, amelyek a pályaaazonosság tudatot hordozó személyiségtényezőket jelentősen módosítják. A pályakörök kapcsolatrendszerében a szereppartnerek között döntően az interakciók, illetve azok folyamatai működnek. Ezek minősége a tanulók korábbi szocializációs tapasztalatain nyugszanak, s a tanulás során folyamatosan és állandóan változnak.

A különböző interakciós helyzetek megfelelő értelmezése és feldolgozása szempontjából így döntő szerep jut:

- a meglévő szakmai ismereteknek,
- az információfeldolgozás minőségének,
- a megértő, elfogadó magatartásnak,
- a szereppartnerhez való empátiás magatartásnak.

A fentiekből jól kitűnik, hogy a tanulók képesség- és személyiségtulajdonságainak megismerése, feltárása, ismerete nélkül a pályaszocializációs folyamat tudatos irányítása nem hozhat eredményt.

A mai nevelő-oktató gyakorlatból csaknem teljesen hiányoznak a személyiségfejlesztő programok, amelyek segíthetnék a tanulókat a váratlan és differenciált helyzetek értelmezésében, az interperszonális kapcsolatok irányításában, a pályaválasztásban, valamint önismeretük formálásában. E korban domináns értéként már jelen van a megértést, bátortást váró támogatás, az alkalmazkodás, de nem téveszthetjük szem elől az önálló döntések jogosultságát sem. Fontosnak tartják a környezet elismerését, az empátiát, de jelentkezik már a kitűnni vágyás igénye is.

Egyre inkább megfogalmazódik az az igény, hogy a pályaszocializációs folyamat intézményes feltételeit, a hozzátartozó szemlélettel együtt optimalizálni kell, s ezáltal a társadalomba való bevezetés folyamata tudatosabbá, hatékonyabbá, életszerűbbé válhat.

Gordon szerint az emberi személyiség alapvetően három módon határozható be:

1. amit az adott személy egy konkrét helyzetben tesz, vagyis jellemző vonásai révén a viselkedése tipizálható,
2. alapvető motivációs karakterisztikája révén, valamint
3. a személy értékrendszere alapján.

A szerző az ember viselkedését jelentős mértékben meghatározó értékrendszer feltárására törekszik, hiszen a személyiség közvetlen döntését, életcélját tudatosan vagy a tudat alatt értékrendszere befolyásolja.

Önmegvalósítása döntően attól függ, hogy értékrendszere milyen mértékben juthat kifejezésre a köznapi gyakorlatban. Ha egy személynél túlnyomó többségben összeférhetetlen, azaz inkompatibilis értékek vannak jelen, vagy netán konfliktusa keletkezik más személy értékeivel, úgy az jelentős mértékben befolyásolja(-hatja) személyes hatékonyságát, beállítottságát, egész életvitelét.

2.2 A TESZT

A teszt eredeti neve: Survey of Interpersonal Values (SIV), vagyis a teszt az interperszonális értékeket vizsgálja.

A kényszerválasztásos technikán alapuló mérőlap 30 tagból áll. Egy-egy sorozat 3 megállapítást, vagy úgynevezett triászt tartalmaz. A vizsgált személy(-ek)nek ki kell választani a triáson belül, hogy melyik megállapítást tartja a legfontosabbnak, a másik két megállapítás közül pedig azt, amely számára a legkevésbé fontos. Mindegyik triáson belül 3 különböző értékdimenzióval találkozunk. A vizsgált személy (v. sz.) ezáltal a 3 állítás között rangsorol. A triáson belüli megállapítások a személyközi értékek szempontjából azonos értékűek. Lekicsinylő, rosszálló tartalma egyik állításnak sincs, s így a vizsgálati személy mérlegelése nagy valószínűséggel tükrözi személyiségének tényleges értékeit.

Köztudott, hogy a vizsgálatban részt vevő személyek, a vizsgálat céljától függően törekednek optimális benyomást kelteni magukról azáltal, hogy az általuk szociálisan a köztudatban leginkább elfogadottnak tűnő válaszokat adják. Ezzel szemben a kény-

szerválasztásos technikára épülő teszteknel ez az érvényesülési tendencia alig jelentkezhethet.

Az egyén értékeinek a mérése úgy is lehetséges, hogy a személyiségnél azt tárjuk fel, amit lényegesnek, fontosnak íté. Ennek kapcsán képet kaphatunk értékrendszeréről.

Gordon eljárását úgy dolgozta ki, hogy az a magatartás, a viselkedés szemszögéből kritikus fontosságú értékeket mérjen.

A mérőlappal (Dienes-Simon, 1987) hatféle személyes, az emberek egymáshoz fűződő kapcsolataira, viszonyulásaira vonatkozó értékfaktort mérhetünk:

G1 (S) *támogatás* (SUPPORT) – támogatás, segélynyújtás, eltartás, tűrés stb.

G2 (C) *alkalmazkodás* (CONFORMITY) – összhang, egyetértés, alkalmazkodás, alávetés, konformizmus stb.

G3 (R) *elismertség* (RECOGNITION) – megbecsülés, felismerés, elismerés, megismerés, elfogadás, hála stb.

G4 (I) *függetlenség* (INDEPENDENCE) – önállóság, függetlenség, szabadság, fesztelenség, merészség stb.

G5 (B) *jóindulat* (BENEVOLENCE) – jóindulat, játékoság, bőkezűség, segítőkészség, pártfogás stb.

G6 (L) *vezetés* (LEADERSHIP) – vezetés, irányítás, hatáskör, vezető szerep stb.

A faktorok előtt álló betűk, mint látható, az angol szavak kezdőbetűi.

Gordon megpróbálta az egyes faktorokat, mint értéktényezőket egyetlen szóval helyettesíteni. A magyar nyelvben azonban ezekre a kifejezésekre több rokon értelmű fogalom is található. A legmegfelelőbb fogalmakat, amelyek tökéletesen lefedik az angol érték kategóriákat, nem mindig lehet egyértelműen megtalálni.

A folyamatosan végzett analízáló munka (Guilford) következményeként kialakított teszt tökéletesen alkalmas közösségekbe való beilleszkedés vizsgálatára, pályaválasztási tanácsadás esetén, ahol az egyén értékrendje és az életpálya közötti megfelelést hozzuk kapcsolatba. Más vonatkozásában kitűnően bevált egy-egy csoport egyéni különbségeinek mérésére, valamint minden olyan kutatási célra, ahol a személyiség értékrendszere és a munkájával való elégedettsége, beállítódása képezik a vizsgálat tárgyát.

A módszer óriási előnye, annak időbeli rövidege. A mérőlap kitöltése időben nem korlátozott, ám arra kell törekedni, hogy minden személy zavartalanul végezhesse el a kitűzött feladatot. Általános tapasztalatunk e 6 csoportnál, hogy megközelítőleg 20-22 perc alatt mindenki képes a feladatlap kitöltésére.

A teszt számszerű kiértékelését az így nyert eredmények értelmezése követi.

Ennek menete, mely szerint a nyers pontszámokat össze kell vetni mind a férfiakra, mind pedig a nőkre standardizált normákkal. Ezeket a bázisértékeket reprezentatív mérések alapján 1075 férfi és 746 nő adataira alapozta Gordon az USA-ban. Az így nyert értékek %-os formában kerültek feltüntetésre. A vizsgált csoport vagy személy minősítését úgy kaphatjuk meg, hogy a nyerspontok értékeinek sorait a faktorok oszlopaihoz viszonyítjuk, s így olvasható máris a %-os érték. Ez az eredmény mintegy minősítés arra vonatkozóan, hogy a vizsgált személy vagy csoport milyen helyzetet,

pozíciót foglal el a normatív csoporthoz képest, másrészt pedig közvetlenül adódik egy nemzetközi összehasonlítás lehetősége is.

Gordon a %-os értelmezés nagyságrendjét 5 csoportra osztotta, s így az egyes kategóriák intervallumai, értékeinek nagyságrendjei a minősítésekkel a következők:

- a) 1-7-ig - IGEN ALACSONY,
- b) 8-31-ig - ALACSONY,
- c) 32-69-ig - ÁTLAGOS,
- d) 70-93-ig - MAGAS,
- e) 94-99-ig - IGEN MAGAS.

Értelemszerűen a számok %-ban adják meg a minősítést. Az így nyert tartományokból a vizsgálatban részt vevő személyek vagy csoportok kvalifikációja közvetlenül leolvasható.

2.3 A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEINEK ÉRTÉKELÉSE

A feladatlap kiértékelése nagyon egyszerű, átlagos vizsgálatvezetői képzettség és gyakorlat elégséges.

Amit a v. sz. a *legfontosabb* (LF) jelöléssel lát el, az az állítás, illetve érték 2 pontot kap. Ami *kevésbé fontos* (KF), arra 1 pontot adunk. A *legkevésbé fontos* megjelölés nem kap pontot.

A faktorok szerinti minősítő pontozás sablon segítségével történik. A végleges értékelés minta alapján könnyen elkészíthető.

Ha a válaszok pontozása elkészült, ellenőrzésképpen összeadjuk a 6 faktor eredményeit, a pontos értékelés eredményeként a végösszeg 90 lesz. A szerző toleranciát biztosít: még elfogadható az eredmény, ha a válaszadó személy max. 2 triászt jelölt rosszul, vagy esetleg hagyott ki. A mi esetünkben a fenti tévedés nem fordult elő, vagyis mind a 164 végzős tanuló – bevezető magyarázat után – hibátlanul végezte el a feladatát.

A 6 értékfaktor paraméterei a Micro Idams (UNESCO) értékelő programja alapján az alábbiak szerint alakultak.

A Gordon-teszt statisztikai jellemzői az 1. táblázat alapján követhetők nyomon:

1. táblázat

	Minimum pontérték	Maximum pontérték	Átlag m	Szórás s	Relatív szórás CV
Gordon 1	9 (2)	28 (1)	18,7	3,8	20,3
Gordon 2	4 (1)	27 (3)	16,1	5,1	31,6
Gordon 3	3 (4)	23 (1)	10,4	3,6	34,6
Gordon 4	8 (3)	32 (3)	20,7	5,6	27,1
Gordon 5	0 (1)	28 (2)	15,6	5,2	33,3
Gordon 6	0 (1)	23 (1)	8,2	4,5	54,8

n = 164

Összegzésként elmondható, hogy kiemelkedően kedvező értékelésben a Gordon 4 faktor, a *függetlenség*, a szabadság utáni vágy részesült. Ez már e korosztály önállósulási törekvéseit tükrözi. Ezen végzős tanulóknál már meg van a szándék arra, hogy másoktól függetlenül, szabadon dönthessenek, megnyilatkozásaikban ne legyenek korlátozottak. A függési viszonyt – amennyiben ez erőteljes –, személyközi kapcsolataikban megalázónak tartják. Tudatosan törekednek a kitűzött cél elérésére, egy-egy céleszköz megszerzésére. A függetlenség, mint érték egy más megvilágításban a munkaértékek vizsgálata során is jó pozícióba került.

2.3.1 A tanulói választások *iskolánként és nemenként*

A statisztikai értékelés során, a nyerspontok figyelembevételével, együtt kezeltük a 164 tanulókat az iskolák típusaira és a nemekre való tekintet nélkül. Ebből a választások eredményeképpen egyfajta képet kaphattunk a vizsgált személyek választásainak eredményeiről, alkalom nyílt bizonyos következtetések levonására.

E helyütt külön vizsgáltuk az egyes intézményekben nyújtott teljesítményeket a nemek relációjában, valamint elvégeztük minden egyes tanuló besorolását az amerikai standardok alapján.

A minősítések során alkalmaztuk a matematikai statisztika nyújtotta lehetőségeket, s így megkaptuk az egyes faktorokhoz tartozó százalékokat. Így nyertük a legfontosabb középérték százalékeit, mS = Támogatás, mC = Alkalmazkodás, mR = Elismertség, mI = Függetlenség, mB = Jóindulat, valamint mL = Vezetés. Ez elégséges adatot nyújtott a besorolások elvégzéséhez.

A *szakmunkásképzős* fiúk közül a mérésben 20 tanuló vett részt.

A férfiakra vonatkozó normák alapján a legnagyobb támogatottságot a *G2 (C) alkalmazkodás*, mC = 68,4 kapta, ami jellemzi a társadalmi normák elfogadását, a korcsoport beilleszkedési hajlamát.

SUPPORT (TÁMOGATÁS):	61,4%	ÁTLAGOS
CONFORMITY (ALKALMAZKODÁS):	68,4%	ÁTLAGOS
RECOGNITION (ELISMERTSÉG):	36,9%	ÁTLAGOS
INDEPENDENCE (FÜGGETLENSÉG):	53,0%	ÁTLAGOS
BENEVOLENCE (JÓINDULAT):	57,8%	ÁTLAGOS
LEADERSHIP (VEZETÉS):	14,7%	ALACSONY

A fentiek alapján a besorolás átlagos. Megjegyezni kívánjuk, hogy a százalékos értékeknél kerekített nagyságrendekkel dolgoztunk, mivel az intervallumokat is kategóriánként egész számokkal adták meg. A *G1 (S) támogatás* átlagpontértéke mS = 61,4, amelynek rangsorolása átlagos, hasonló módon az előző tényezőhöz. Ezek a fiatalok még megértést, bátorítást várnak. Az emberek közötti viszonyulásukban az együttérzést helyezik előtérbe. A *G5 (B) jóindulat* esetében mB = 57,8, s így a kategórizálás átlagos, közepesen rangsorolva az emberi kapcsolatok oly nélkülözhetetlen elemét, az empáti-

át, segíteni a bajban a rászorulókat. A *G4 (I) függetlenség*nél $mI = 53,0$, vagyis a besorolás átlagos, ami reprezentálja az önálló életvitel kapujában álló fiúk függetlenséghez kapcsolódó érzelmi viszonyulásait. A *G3 (R) elismertség* támogatottsága $mR = 36,9$ -ben jut kifejezésre, ami a minősítés során még mindig átlagos, bár erősen megközelítette az alacsonyabb osztályba besorolásának értékűszöbét. Jelen 17-18 éves tanulóknak a család még erős érzelmi és biztonsági támpont. Nem igénylik, hogy felnézzenek rájuk. A *G6 (L) vezetés* pozíciójának megítélése $mL = 14,7$ nagyságrenddel fejeződik ki, s így a kategória alacsony. A 6 faktor legkevesébé támogatott eleme. Ez a százalék jelzi, hogy a csoport koránál és státuszánál fogva nem törekszik vezető szerepre. Mindez arra is rávilágít, hogy a megadott intervallumon belül is az alsó határhoz áll közelebb.

Összességében a 6 faktorból 5 átlagos, 1 pedig alacsony értékelést kapott a szerző által megadott kontrollcsoporthoz képest.

A *szakmunkásképzős* lányok a mérőlap kitöltésében 27-en vettek részt.

Az ő minősítésüket a nőkre vonatkozó normatívák kapcsán készítettük el.

A kereskedő lányok esetében a legnagyobb százalékot a *G4 (I) függetlenség*, $mI = 63,0$ kapta, s így a minősítés átlagos. Talán ez azzal is magyarázható, hogy a diákok állandó és közvetlen kapcsolatban állnak a felnőtt társadalom tagjaival. Az iskolában jól megfigyelhető, hogy más csoportbeli társaiknál aktívabbak, talpraesettebbek, ami egyben azt is jelenti, hogy kritikus helyzetekben nagy valószínűséggel gyors és jó megoldást találnak. Igényük, hogy dolgaikat másoktól függetlenül, önállóan intézhessék. Csaknem azonos az *G2 (C) alkalmazkodás* értékelése is, ahol $mC = 62,2$, s az ennek megfelelő besorolás átlagos, ami szabálytisztelő magatartást feltételez. A *G1 (S) támogatás* preferáltsága $mS = 60,9$ eredménnyel hívja fel magára a figyelmet, amely alapján a kategorizálás átlagos. Ebből kitűnik, hogy a csoport koránál fogva még egyes döntéseikhez igényli a bátorítást, még hiányzik a jó értelemben vett erélyesség. Lényegesen alacsonyabb az *G3 (R) elismertség* átlagpontoszáma, $mR = 38,8$, s ebből fakadóan a minősítés átlagos besorolást jelent a normatív csoporthoz képest. A *G5 (B) jóindulat* támogatottsága az alsó limit határán van, ugyanis $mB = 32,2$, s az ennek megfelelő besorolás átlagos ranghely. Nem meglepő, ám gondolkodásra készítet a *G6 (L) vezetés* irányadó csoporthoz viszonyított helyzete, ugyanis $mL = 24,4$. Ez a minősítés alacsony.

Az eddig elemzett két csoportnál mindkét esetben 5 átlagos és 1 alacsony minősítés született.

SUPPORT (TÁMOGATÁS):	60,9%	ÁTLAGOS
CONFORMITY (ALKALMAZKODÁS):	62,2%	ÁTLAGOS
RECOGNITION (ELISMERTSÉG):	38,8%	ÁTLAGOS
INDEPENDENCE (FÜGGETLENSÉG):	63,0%	ÁTLAGOS
BENEVOLENCE (JÓINDULAT):	32,2%	ÁTLAGOS
LEADERSHIP (VEZETÉS):	24,4%	ALACSONY

A *szakközépiskolás* fiúk a felvétel során 28-an képviselték magukat.

A *G1 (S) támogatás* átlagpontszáma $mS = 63,9$, s ez átlagos besorolást eredményezett. Mindebből arra lehet következtetni, hogy a tanulók még erősen igénylik a pártfogolást, az erkölcsi elismerést, ami azt is jelenti, hogy értékrendjükben jelen van a szellemi és a lelki dotálás igénye. A *G4 (I) függetlenség* esetében $mI = 61,0$ értékből szintén átlagos minősítés következik. Ez a ranghely felhívja a figyelmet arra, hogy a részben továbbtanulásra, illetve a részben munkára felkészítő intézmény tanulói már fontosnak tartják a szabad döntés szuverenitását, valamint azt, hogy cselekvőképességükben ne legyenek korlátozva.

Az *G2 (C) alkalmazkodásnál* $mC = 59,0$, ami átlagos kategóriába való besorolásra elég, s arra irányítja rá a figyelmünket, hogy a csoport szabálytisztelő attitűdje kapcsán azt teszi, amit a környezete elvár tőle. A *G5 (B) jóindulat* átlaga $mB = 49,5$, és így e faktor jelen esetben átlagos osztályba sorolást kapott. Ez az érték az intervallum közepén helyezkedik el, vagyis az irányadó csoporthoz képest közepesen kitüntetett összetevő. Az *G3 (R) elismertség* $mR = 38,2$ eredménnyel hívta fel a figyelmünket átlagos kategorizálásával. Ez az érték megközelíti az alsó határt. Értelmezvén a nagyságrendet, ez azt jelzi, hogy a tanulócsoporthoz képest nem tartja döntőnek, hogy kedvező benyomást keltsen másokban. A *G6 (L) vezetés* itt is a legalacsonyabb támogatottságot kapta, $mL = 20,6$ értékkel, s így ezen összetevő besorolása alacsony. A csoportot nem motiválja a központba kerülés minden módon való elérése, s ezzel összefüggésben az önzés nem alapvető személyiségjellemzőjük.

Összességében 5 átlagos és 1 alacsony minősítés született. Ez alapvetően nem tér el az előzőektől, de az interperszonális értékek átstrukturálódtak.

SUPPORT (TÁMOGATÁS):	63,9%	ÁTLAGOS
CONFORMITY (ALKALMAZKODÁS):	59,0%	ÁTLAGOS
RECOGNITION (ELISMERTSÉG):	38,2%	ÁTLAGOS
INDEPENDENCE (FÜGGETLENSÉG):	61,0%	ÁTLAGOS
BENEVOLENCE (JÓINDULAT):	49,5%	ÁTLAGOS
LEADERSHIP (VEZETÉS):	20,6%	ALACSONY

A *szakközépiskolás* lányok a legnagyobb létszámban, 34 fővel vettek részt a munkában.

A *G4 (I) függetlenség* iránti vágy a mért teljesítmények alapján az összes csoport közül itt a legerősebb, ami $mI = 68,3$ -as eredménnyel nyilvánult meg. Ez már erősen megközelítette egy magasabb értékközbe sorolás határát. Jelen esetünkben a minősítés átlagos.

Az önállóságra való törekvés az óvónőképzős lányok esetében teljesen érthető, hiszen néhány hónap elteltével már gyerekeket fognak nevelni, irányítani 3-6 éves kor között. Az *G2 (C) alkalmazkodás* ranghelye nem jelenti az egyéniség teljes feladását, viszont felelősségteljes igazodást feltételez a felnőtt társadalomba. Az $mC = 55,9$ értéke, s az ennek megfelelő átlagos kvalifikáció a körülményekhez való formálódás igényét

és képességét is kifejezi. A *G1 (S) támogatás* pozícióját $mS = 53,4$ jelzi. A lányok igénylik a bátorítást, s azt, hogy szívélyesek legyenek velük. A besorolás átlagos. A leendő munkájuk társas kapcsolatokra épül, ezért fontosnak tartják a méltányosságban megnyilvánuló belátást, nehéz helyzetben az együttérző magatartást. Legyen domináns az emberek közötti viszonyt pozitív irányba determináló összhang. A *G5 (B) jóindulat* meglepő módon, éppen a fentebb említettek következményeként csaknem 20%-kal aláértékelt az előző tényezőhöz képest, s így $mB = 36,1$ értelmében az osztályba sorolás átlagos. Talán ez azzal is magyarázható, hogy e korban még nem fejlődött be az empátiás képességek kialakulása. Eleddig első, s egyben az egyetlen csoport is, ahol a *G6 (L) vezetés* nem utolsónak besorolt faktor, hiszen a *G3 (R) elismertség* helyzete csaknem teljesen megegyezik vele, vagyis $mL = 33,1$, illetve $mR = 33,0$, ami még éppen átlagos kategorizálást jelent.

Vizsgálva a szakközépiskolás lányok minősítéseit, az egyetlen csoport, ahol minden besorolás átlagos, ami egyfajta értékrend stabilizációra utal.

Support (Támogatás):	53,4%	Átlagos
Conformity (Alkalmazkodás):	55,9%	Átlagos
Recognition (Elismertség):	33,0%	Átlagos
Independence (Függetlenség):	68,3%	Átlagos
Benevolence (Jóindulat):	36,1%	Átlagos
Leadership (Vezetés):	33,1%	Átlagos

A *gimnazista* fiúk 28 fővel képviseltették magukat.

A *G2 (C) alkalmazkodás* helye $mC = 64,5$ eredménnyel és átlagos minősítéssel fémmjelzett. A zömében továbbtanulásra felkészítő iskolatípus tanulói kitűnően ítélik meg helyzetüket, s amit elfogadnak, azt gondos, felelősségteljes munka jellemez. A társadalmi normák követése gyors és könnyű beilleszkedést eredményez a környezetbe. A *G4 (I) függetlenség* és a *G1 (S) támogatás* azonos elismertsége ($mI = 63,7$ és $mS = 63,5$) nem mond ellent egymásnak, mert a felnőtté válás kapujában a szuverenitási jog, a szabad döntés igényének megjelenése mellett a fiatalok még igénylik a pártfogolást, s az önálavető attitűd bátorítást vár átlagos minősítéssel. A senkitől sem való függés már megfogalmazódik, de elvárják, hogy belátók legyenek velük. A *G5 (B) jóindulat* struktúrán belüli stabil pozícióját $mB = 48,2$ jelzi, középen elhelyezkedő nagyságrenddel és átlagos rangsorolással. A segítőkészség, a jószándék a társ iránt, a továbbtanuláshoz szükséges egymásra való utaltságot hozta felszínre. Az emberséges jóakarát esetenként nagylelkűséggel párosul. A *G3 (R) elismertség* előzőekhez képest alacsony százaléka ($mR = 33,9$) és ennek megfelelő átlagos besorolása arra hívja fel a figyelmet, hogy ezek a tanulók nem tartják fontosnak környezetük kitüntető figyelmét, s azt, hogy a velük interakcióban lévő személyek őket fontos embernek minősítsék. A sorban utolsó elemként a *G6 (L) vezetés* található ($mL = 15,4$) alacsony minősítéssel. E tény arra világít rá, hogy a társas kapcsolatok értékrendjében náluk nincs megkülönböztetett helye a

vezérszerepnek, a hatalomváagnak, hiszen kell, hogy a tanulók érezzék: igazi tekintélyt, sikeres érettségít, továbbtanulási esélyt csak kitartó munka eredményezhet.

SUPPORT (TÁMOGATÁS):	63,5%	ÁTLAGOS
CONFORMITY (ALKALMAZKODÁS):	64,5%	ÁTLAGOS
RECOGNITION (ELISMERTSÉG):	33,9%	ÁTLAGOS
INDEPENDENCE (FÜGGETLENSÉG):	63,7%	ÁTLAGOS
BENEVOLENCE (JÓINDULAT):	48,2%	ÁTLAGOS
LEADERSHIP (VEZETÉS):	15,4%	ALACSONY

A *gimnázium* lány tanulóinak létszáma 27 fő volt.

Az *G2 (C) alkalmazkodás* majdnem ugyanazzal a százalékkal került a legkedvezőbbben értékelt pozícióba, mint a fiúknál. Az $mC = 62,7$ eredmény átlagos minősítést jelent. A körülményekhez formálódás képessége nem jelent kritika nélküli álláspontot, de a viszonylag gyors döntési készség biztosítja, hogy teljes felelősséggel elfogadják azt, amit számukra megfelelőnek tartanak. A *G4 (I) függetlenség* és a *G1 (S) támogatás* megítélése jó megközelítéssel azonos szintű ($mI = 58,7$ és $mS = 56,2$), ami mindkét esetben átlagos kategorizálást jelentett. Akkor, amikor e korosztály értékbeállítódásának megfelelően úgy érzi, hogy joga van a szabad döntéshez, ugyanakkor viselkedésében jelen van a nehezen barátkozó modor. Ám elhatározásaikban megerősítésre várnak, igényük merül fel az erkölcsi, a morális elismerésre, hiszen hiányzik még a pozitív értelmű, a felnőtteknél már jól nyomon követhető erélyesség. A *G5 (B) jóindulat* csoporton belüli stabil helye megnyugtató ($mB = 42,2$) átlagos besorolással. A nagylelkű, kegyes viselkedés, megértő, s a bajban másokon segítő magatartást határoz meg. A *G3 (R) elismertség* igénye még csupán csíráiban van jelen e korosztályú csoportnál, s az $mR = 33,3$ eredmény átlagos minősítést eredményezett. Még nem döntő számukra mások, irántuk tanúsított pozitív érzülete. Ez a százalék nagyságrendileg alig magasabb, mint az eggyel alacsonyabb minősítést eredményező kategória szélsőértéke. A *G6 (L) vezetés*, mint faktor a lányoknál is alulértékelt, $mL = 26,2$, s így a kategóriába sorolás is alacsony. E csoportra nem jellemző a hatalmi helyzet előnyben részesítése. Nem igyekeznek hatáskört szerezni, a hangadó vezérszerepet nem idealizálják. A prepubertás korra jellemző központba kerülési vágyon már túlléptek

SUPPORT (TÁMOGATÁS):	56,2%	ÁTLAGOS
CONFORMITY (ALKALMAZKODÁS):	62,7%	ÁTLAGOS
RECOGNITION (ELISMERTSÉG):	33,3%	ÁTLAGOS
INDEPENDENCE (FÜGGETLENSÉG):	58,7%	ÁTLAGOS
BENEVOLENCE (JÓINDULAT):	42,2%	ÁTLAGOS
LEADERSHIP (VEZETÉS):	26,2%	ALACSONY

A *minősítések összesítéséből* kitűnik, hogy az egyes iskolatípusok tanulói milyen helyet foglalnak el a normatív csoporthoz képest. 17-18 éves fiatalokról lévén szó, biztató, hogy az összes besorolás (2. táblázat) figyelembevételével a közepesnek tekinthető

minősítések 86,1%-a átlagos, csak mintegy 13,9%-a alacsony. Tehát tanulócsoporthajnk helyzete megnyugtató a mértékül szolgáló csoporthoz képest.

2. táblázat

	Szakmunkásképző		Szakközépiskola		Gimnázium	
	Fiú	Lány	Fiú	Lány	Fiú	Lány
S	61,4% átlagos	60,9% átlagos	63,9% átlagos	53,4% átlagos	63,5% átlagos	56,2% átlagos
C	68,4% átlagos	62,2% átlagos	59,0% átlagos	55,9% átlagos	64,5% átlagos	62,7% átlagos
R	36,9% átlagos	38,8% átlagos	38,2% átlagos	33,0% átlagos	33,9% átlagos	33,3% átlagos
I	53,0% átlagos	63,0% átlagos	61,0% átlagos	68,3% átlagos	63,7% átlagos	58,7% átlagos
B	57,8% átlagos	32,2% átlagos	49,5% átlagos	36,1% átlagos	48,2% átlagos	42,2% átlagos
L	14,7% alacsony	24,4% alacsony	20,6% alacsony	33,1% alacsony	15,4% alacsony	26,2% alacsony
	n = 20	n = 27	n = 28	n = 34	n = 28	n = 27

Minősítés Összesítő USA, (n = 1075 FÉRFI, n = 746 NŐ) standard alapján (Dienes E. - Simon P, Bp. 1987)

Szembetűnő, hogy a *vezetés* egy kivételtől eltekintve (szakközépiskola, lány) mindenütt alacsony kvalifikációjú. Ez azt mutatja, hogy középiskoláinkban a legidősebb növendékeknél sem jelent még értéket a hatalmi pozíció az interperszonális kapcsolatokban. A vezető szerep, a tekintély nem részesül megkülönböztetett figyelemben, ugyanakkor megtalálható az eredeti módon való gondolkodás, ami majd segít átlépni a felnőttek világába. A fentiek nem jelentik az önbizalom hiányát, hiszen a tanulók nagyobb része továbbtanul, ehhez pedig komoly elhatározás szükséges. A szakmunkások általában a szakmunkások szakközépiskolájában folytatják tanulmányaikat, a szakközépiskolások műszaki pályákon egyetemekre, főiskolákra készülnek, míg a gimnazisták a felsőoktatás csaknem minden szférájában megtalálhatók.

A táblázatból egyértelműen tükröződik az iskolákhoz kötött értékorientált gondolkodás (3. sz. hipotézis), ami legjobban a gimnazista fiúk és lányok választásaiból derült ki, ahol a százalékos értékek nagyságrendjei mellett még a ranghelyek is teljesen azonosak. A másik két iskolatípusban az értékörök pozíciói 1-2 hellyel térnek el csupán.

E fejezet értékelésénél már említést tettünk arról, hogy a képzés jellege mennyire domináns az értékek rétegződésében. A korábban vázoltak igazolni látszanak a 4. sz. hipotézist.

A szóródás, amit az 1. sz. hipotézisben feltételeztünk, nem domináns a nemeket illetően.

Befejezve, de nem lezárva a gondolatsort, megállapítható, hogy fiataljainkra nem érvényes az a filozofikus gondolat, melynek értelmében a régi értékek elhalványodnak, s az újak pedig a hatalomra törő akarat elvéhez igazodnak.

Tanulóinknál az értékek rétegződése, összekapcsolódása, strukturálódása figyelhető meg.

2.4 A VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK KÖZÖTTI KÜLÖNBSÉGEK TELJES MINTÁRA

2.4.1 A *nem* és a Gordon-féle teszt faktorai

E résznél mellőztük a pontszámok feltüntetését, hiszen erre már korábban kitértünk. Most csak az összefüggések, kapcsolatok vizsgálatát végeztük el, felhasználva a matematikai statisztika kínálta lehetőségeket, az egész csoportra nézve, a fiúk és a lányok viszonylatában.

Elvégezve a *t*-próbát (3. táblázat) a tesztre nemenként, az derült ki, hogy a faktorok kétharmad részénél szignifikáns különbség mutatható ki a fiúk és a lányok választásainál.

3. táblázat

	Fiúk		Lányok		t	Szignifikancia
	m	s	m	s		
Gordon 1	17,8	4,0	19,5	3,4	-2,918	*
Gordon 2	15,5	5,1	16,7	5,1	-1,542	
Gordon 3	10,6	3,5	10,2	3,6	0,638	
Gordon 4	22,1	5,8	19,5	5,2	3,003	*
Gordon 5	14,6	5,6	16,4	4,6	-2,259	*
Gordon 6	9,2	5,1	7,3	3,7	2,628	*

n = 164 f = 162 p < 0,05

*: van szignifikáns különbség

Nem meglepő, hogy serdülőknél a lányok személyközi kapcsolataikban még jobban igénylik a támogatást (t = -2,918), aminek tömörebben kifejezett válaszaikban hangot is adnak. Már próbálgatják képességeiket több vonatkozásban, de tetteikhez még bátorítást várnak, ugyanis a gyöngéd vonzódás megerősítést igényel.

Az önállóságra való törekvés a fiúknál dominánsabb (t = 3,003), amire a csoporton belüli legmagasabb átlaggal hívják fel a figyelmet. Ez alátámasztja azon sokéves tapasztalatunkat, amely értelmében a szabad döntésre jogosultság igénye mellett már megje-

lenik a szülői ház mikroközösségén túl a személyes külső kapcsolatok létrehozásának és biztosításának képessége.

A lányokra inkább jellemző gyöngédségre, fejlettebb empátiás képességekre utal Gordon 5 szignifikáns különbsége ($t = -2,259$). Ez a segítő jó szándék kifejeződése a romantikus rajongáson túl már mintegy előjele a belátható időn belül várható anyaság megnyilvánulásának. A kegyes nagylelkűség e korban sokkal inkább a lányokat jellemzi.

A hatalmi helyzet előnyben részesítése (G6) – bár a pozícióját tekintve alulértékelt – a fiúknál kap nagyobb hangsúlyt ($t = 2,628$). Náluk a központba kerülési hajlam, az esetenként túlbuzgó önbizalom vetülete. A vágyak hordereje a próbálkozás és a keresés fázisából táplálkozik.

Jelen mérési eredmények igazolják az 1. sz. hipotézist.

Semmi különös nincs abban, hogy a középiskolás kor végén, a társadalmi normák elfogadásával kapcsolatban a két csoport csaknem azonos módon gondolkodik. A személyközi kapcsolatok terén a felelősségteljeség fontosságát ugyanúgy – hatásaiban és következményeiben megmutatkozóan – látják.

Az egyöntetűség még nyilvánvalóbb G3 esetében. Ebben az is kifejeződik, hogy a tekintély, a hírnév értékhierarchiájuknak még nem uralkodó eleme.

2.4.2 Az iskolatípus és a Gordon-féle teszt faktorai

A fentieket követően folytattuk a vizsgálatot az iskolatípusok, illetve a teszt egyes faktorai közötti összefüggések feltárásával. A t -próba eredményeit a 4. táblázat foglalja össze.

4. táblázat

	Szakmunkás-képző (1)		Szakközépiskola (2)		Gimnázium (3)		t	Szignifikancia
	m	s	m	s	m	s		
Gordon 1	18,9	4,1	18,5	3,9	18,7	3,5	$t_{1,2} = 0,488$ $t_{1,3} = 0,304$ $t_{2,3} = -0,214$	
Gordon 2	16,8	4,2	15,2	5,3	16,6	5,5	$t_{1,2} = 1,675$ $t_{1,3} = 0,195$ $t_{2,3} = -1,373$	
Gordon 3	11,0	3,2	10,3	4,0	10,1	3,3	$t_{1,2} = 0,908$ $t_{1,3} = 1,292$ $t_{2,3} = 0,279$	
Gordon 4	19,7	5,4	21,4	5,9	20,7	5,4	$t_{1,2} = -1,504$ $t_{1,3} = -0,912$ $t_{2,3} = 0,643$	

	Szakmunkás-képző (1)		Szakközépiskola (2)		Gimnázium (3)		t	Szignifikancia
	m	s	m	s	m	s		
Gordon 5	15,7	5,3	15,3	5,4	15,7	4,8	$t_{1,2} = 0,409$ $t_{1,3} = 0,059$ $t_{2,3} = -0,385$	
Gordon 6	7,5	4,1	9,0	4,8	7,9	4,4	$t_{1,2} = -1,658$ $t_{1,3} = -0,456$ $t_{2,3} = 1,238$	

n = 47 n = 62 n = 55 p < 0,05
 $f_{1,2} = 107$, $f_{1,3} = 100$, $f_{2,3} = 115$

Az eredmények viszonylagos egyöntetűsége – melynek értelmében nincs szignifikáns különbség a számítással nyert adatok között – arra utal, hogy

- nincs döntő eltérés középfokú intézményeink értékszármasztató funkciója és a megvalósítható nevelési célrendszerek között,
- valamint, hogy a faktorok olyan általános értékek gyűjtőhelyei, amelynek a megítélésében a fiatalok egységesek, hiszen fejlődéslélektanilag jó megközelítéssel azonos szinten állnak.

Ezen vizsgálat elvégzése után azt a feltételezést sikerült alátámasztani, hogy a társas viszonylatokban meglévő interperszonális értékeknél egy bizonyos korban, esetünkben ez 17-18 év, jelen van egy jól körvonalazható értékhierarchia, függetlenül a tanulók más-más képzési, s ebből fakadóan eltérő követelmény szintjétől, ami a nevelési lehetőségeket is determinálhatja.

2.4.3 A tanulmányi eredmény és a Gordon-féle teszt faktorai

Mindezek után vizsgáltuk a tanulmányi eredmények egymáshoz viszonyított relációjában a feladatlap kitöltésével és kiértékelésével egyértelművé vált választások összefüggéseit.

Ehhez szükség volt az előmenetek (1) – (5) permutációjára, ami 10 lehetséges esetet eredményezett. E fejezetnél a 6 faktor tekintetében ez 60 vizsgálatot jelentett. Itt most a faktoronkénti összesítésekre szorítkozunk csupán.

Az előmeneteknél a már korábban ismertetett szimbólumokat használtuk.

A GORDON 1, (S) támogatás esetében a **t**-próba minden esetben *nincs szignifikáns különbséget* hozott eredményül.

A GORDON 2, (C) alkalmazkodás **t**-próbája az előzőekkel teljesen megegyező *nincs szignifikáns különbség* eredményt hozta a permutáció mind a 10 esetében.

A GORDON 3, (R) elismertségnél (5. táblázat) elvégzett **t**-próba a permutált előmenetek három esetében *szignifikáns különbséget* jelzett. Ezek a (2) és (3) kapcsolatában $t = 3,125$, (2) – (4) viszonylatában $t = 2,650$ és (2) – (5) relációjába $t = 2,195$ ered-

ményekkel igazolták a megállapítást. E faktor elemzése külön figyelmet érdemel, mivel az egyetlen, ahol található olyan tanulmányi eredmény párosítás, amelynél a *t*-próba számítási különbséget regisztrált. Így a szóban forgó faktor kissé *külög* a sorból, úgymond *deviánsan* viselkedik.

A GORDON 4, (I) *függetlenség* *t*-próbája teljes homogenitást mutat, minden lehetséges kapcsolat *nincs szignifikáns különbséget* eredményezett.

A GORDON 5, (B) *jóindulat*, a *t*-próba során a lehetséges esetek mindegyikében ugyanazt az eredményt hozta, nevezetesen, hogy a permutált kapcsolatokban *nincs szignifikáns különbség*.

A GORDON 6, (L) *vezetés*, *t*-próba alapján nyert eredmények értelmében *nincs szignifikáns különbség*.

A pszichológiai elemzés szempontjából fontosnak tartjuk, hogy a tanulmányi eredmény és a Gordon teszt faktorainak számításokkal nyert eredményeiből levonjuk a következtetést, amely szerint a tanulmányi eredmények a választásokat döntően nem befolyásolták.

A mélyreható analízis azt is bizonyította, hogy a G3 faktor esetében található olyan három kapcsolat, amelynél az eredmény különbséget regisztrál. Ez a lehetséges és előforduló esetszámok (60) mindössze 5%-a.

Mégis mi lehet a magyarázata, hogy a faktorok megítélésénél éppen a *GORDON 3 (R) elismertségnél* mutatkoznak eltérések?

5. táblázat

Tanulmányi eredmény	1		2		3		4		5		Szignifi- kancia	
	m	s	m	s	m	s	m	s	m	s		
	14,5	2,5	14,5	4,2	10,3	2,9	10,2	3,8	10,5	3,5		
1			6		54		85		17		f	
2	0,000				58		89		21			
3	1,975		3,125				137		69			*: (3) < (2)
4	1,587		2,650		0,178				100			*: (4) < (2)
5	1,503		2,195		-0,202		-0,282					*: (5) < (2)
	t											

n = 164 p < 0,05

*: van szignifikáns különbség

Az 5. táblázat tanulmányozása során feltűnő, hogy az eltérő viszonyulások alkalmával mind a három esetben a gyengébb előmeneteleknél található a magasabb átlag ($m_2 = 14,5$; $m_3 = 10,3$; $m_4 = 10,2$; $m_5 = 10,5$).

Az e korban jelentkező tekintélyszükséglet a gyengébb tanulóknál ugyanúgy jelen van, mint a jobbaknál. A fiatalok érvényesülésüket a társadalmi elismertséggel kap-

csolták össze. Mivel tanulmányaikban sikertelenek, óhatatlanul vágnak a megbecsülés magasabb szintjére.

Véleményünk szerint választásaikban vágyaik tükröződnek. Az ő időszakuk az álmódosítások kora, időnként vonzó szerepekbe élik bele magukat. Megkísérlik elfogadtatásukat, vagy annak bizonyos szintjét elérni interperszonális viszonyulásaikban.

Összességében a Gordon-féle teszt esetében a vizsgálatokat azért végeztük el, hogy rávilágíthassunk a változók együtt járásának relatív gyakoriságára.

Az áttekinthetőség kedvéért, a vizsgálatok sorrendjében, a kapcsolatok az alábbiak szerint alakultak:

1. a **nem** és a Gordon-féle teszt faktorai
 - a) G1, TÁMOGATÁS (**S**): *van szignifikáns különbség,*
 - b) G2, ALKALMAZKODÁS (**C**): *nincs szignifikáns különbség,*
 - c) G3, ELISMERTSÉG (**R**): *nincs szignifikáns különbség,*
 - d) G4, FÜGGETLENSÉG (**I**): *van szignifikáns különbség,*
 - e) G5, JÓINDULAT (**B**): *van szignifikáns különbség,*
 - f) G6, VEZETÉS (**L**): *van szignifikáns különbség.*
2. az **iskolátípus** és a Gordon-féle teszt faktorai *nincs szignifikáns különbség.*
3. a **tanulmányi eredmény** és a Gordon-féle teszt faktorai
 - a) G1, TÁMOGATÁS (**S**): *nincs szignifikáns különbség,*
 - b) G2, ALKALMAZKODÁS (**C**): *nincs szignifikáns különbség,*
 - c) G3, ELISMERTSÉG (**R**): *csak a (2-3), (2-4) és a (2-5) kapcsolatoknál van szignifikáns különbség,*
 - d) G4, FÜGGETLENSÉG (**I**): *nincs szignifikáns különbség,*
 - e) G5, JÓINDULAT (**B**): *nincs szignifikáns különbség,*
 - f) G6, VEZETÉS (**L**): *nincs szignifikáns különbség.*

A hipotézisek igazolására átfogóan a dolgozat végén tértünk ki.

Az iménti összesítő értékelés azért lényeges számunkra, hogy áttekinthetővé váljék az interperszonális értékek működése a Gordon-féle tesztnél azért, hogy a következőkben a Super próba hasonló vizsgálatait után részletes elemzést végezhesünk.

E fejezet zárásaként összehasonlító elemzést más csoport eredményeivel külön nem végeztünk, hiszen erre a minősítések elkészítésekor alkalom nyílt. Alapul Dienes-Simon (Budapest, 1987) munkája szolgált az USA (n = 1075 férfi, n = 746 nő) standard vonatkozásában. Ebből kiderült, hogy középiskolás tanulónk személyközi viszonylatokban megnyilvánuló értékrendje a kontrollcsoportéhoz képest átlagos (2. táblázat), s csak a vezetés (L) esetében található alacsony minősítés.

3. AZ INTERPERSZONÁLIS ÉRTÉKEK ÉS A MUNKAÉRTÉKEK KAPCSOLATA

3.1 A SUPER PRÓBA LÉNYEGE, A FELADATLAP

D. E. Super először 1962-ben publikálta eljárását, amely önkitöltéses és kényszerválasztáson alapuló feladatlap formájában jelent meg. 1968/69-es második változatában a 15 értékkört 45 itemmel közelíti meg. Ezután kezdődtek meg hazánkban (1978) a Csepeli György és Somlai Péter által végzett kutatások, adaptálva azt a magyar viszonyokhoz.

Az így létrehozott 15 értékkör és értelmezése a 45 itemű feladatlap feldolgozásával válik egyértelművé (Szilágyi, 1987):

1. SZELLEMI ÖSZTÖNZÉS

- szüntelenül új, megoldatlan problémákba ütközik,
- új gondolatokkal találkozhat,
- szellemileg izgalmas munkát végezhet;

2. ALTRUIZMUS

- másokon segíthet,
- jót tehet mások érdekében,
- más emberek javát szolgálja;

3. ANYAGIAK

- sok pénzt kereshet,
- gondatlan életet biztosíthat,
- magas nyugdíjra számíthat;

4. VÁLTOZATOSSÁG

- változatos munkát végezhet,
- nem kell mindig ugyanazt csinálnia,
- sokféle dolgot csinálhat;

5. FÜGGETLENSÉG

- szabadon dönthet saját területén,
- önálló döntéseket hozhat,
- munkájában nincs másoknak beleszólása;

6. PRESZTÍZS

- tekintélyt szerezhet munkájával,
- biztos lehet abban, hogy a munkájáért a többiek megbecsülik,
- mások felnéznek rá;

7. ESZTÉTIKUM

- akár művész is lehet,
- szebbé teheti a világot,
- szépet teremthet;

8. TÁRSAS KAPCSOLATOK

- a többiek közé tartozik,
- a munkatársai egyben a barátai is,
- jól kijön munkatársaival;

9. JÁTÉKOSSÁG

- pillanatnyi kedve dönti el, hogy mit csináljon,
- olyat is csinálhat, ami más szemében fölöslegesnek tűnik,
- olykor játszhat is;

10. ÖNÉRVÉNYESÍTÉS

- megvalósíthatja önmagát,
- személyes életstílusa érvényesülhet benne,
- olyan életet élhet, amelyet legjobban szeret;

11. HIERARCHIA

- a csoportban elfoglalt helyzetét teljesítménye alapján ítélik meg,
- az alá- és fölérendeltségi viszonyokon önmaga változtathat,
- a csoporton belüli rangsor a munkája során, a teljesítménye függvényében változhat;

12. HUMÁN ÉRTÉKEK

- tehet valamit a társadalmi igazságosságért,
- sikerét vagy kudarcát csak a következő nemzedék dönti el,
- konfliktusokat is vállalni kell;

13. MUNKATELJESÍTMÉNY

- nem beszélhet mellé, mert csak jó vagy rossz megoldások léteznek,
- objektíven lemérheti munkája eredményét,
- szüntelenül fejlesztheti, tökéletesítheti önmagát;

14. IRÁNYÍTÁS

- másokat irányíthat,
- vezetői képességeire szükség lehet,
- mások munkáját is irányíthatja;

15. KREATIVITÁS

- új elképzeléseket alakíthat ki,
- valami újat alkothat,
- új ötleteire mindig szükség van.

Az általunk vizsgált korosztály (17-18 év) Super terminológiája szerint a felfedezés stádiumában van. Ez szerinte a 15-24 éves intervallumba esik.

„A fiatal ekkor próbálja ki önmagát az iskolában, a szabadidőben és a részidős elfoglaltságokban, illetve gyakorolja az itt előforduló szerepeket, és ehhez fokozódó mértékben tudatosan viszonyul. Ugyanebben az időszakban ismerkedik meg a lehetséges szakmákkal. A felfedezés stádiumán belül Super megkülönböztet puhatolódzó fázist, átállási fázist és kipróbálási fázist. A személyiség ekkor a viselkedésnek és az önmagáról kialakult képnek a sikerességét próbálja ki” (Szilágyi, 1987).

A szerző, (D. E. Super) tanulmányának tömör összegzését az alábbi *tézisek*ben koncentrálna:

- a) az emberek különböznek egymástól képességeik, érdeklődési körük és személyiségük sajátos volta tekintetében;
- b) ezeknek az ismertetőjegyeknek az alapján minden ember egy sor pályára alkalmas;
- c) e pályák mindegyike képességek, érdeklődési körök és személyiségjellemzők jellegzetes struktúráját igénylik;
- d) a pályával kapcsolatos preferenciák és kvalifikációk változnak az idők folyamán és a tapasztalatok alapján;
- e) a különböző életstádiumok alatti fejlődés irányítható, és pedig egyrészt a képességek és érdeklődési körök beérési folyamatának megkönnyítésével, másrészt a valóság megismerésekor és az önfelfogás (elképzelés) alakulásakor nyújtott támogatással;
- f) a szakmai fejlődés lényegében az önismeret kialakításából és megvalósításából áll, ami különböző kölcsönhatások eredménye, s amely a veleszületett adottságok, a különböző szerepek elsajátításának és gyakorlásának lehetősége, valamint a főlé- és mellérendelt személyek által történő értékelések között zajlik;
- g) az egyéni és a társadalmi tényezők, valamint a saját elképzelés és a valóság közötti kompromisszumra jutás a szerepek kipróbálásának folyamata;
- h) a munkával és az élettel való elégedettség attól függ, milyen mértékben talál az egyén lehetőséget képességeinek, érdeklődési körének, személyiségjellemzőinek és értékítéleteinek hasznosítására (Szilágyi, 1987).

A *feladatlap kiértékelését* nyilvánvalóan megelőzi annak kitöltése. Ez azon alapszik, hogy a munkával kapcsolatos állítások mellett meg kell jelölni a válaszadó személynek szempontjából való fontosságát. A pontozás az iskolában bevezetett skála szerint történik 1–5-ig. Ennek kapcsán a következő eligazító utasítás található a mérőlapon, amit mi szóban is megerősítettünk:

„...ha az adott állítást egyáltalán nem érzi fontosnak, akkor az utána következő négyzetbe írjon 1-es számjegyet.

Ha az állítást kicsit fontosnak érzi, akkor a négyzetbe írjon 2-es számjegyet.

Ha az állítást eléggé fontosnak érzi, akkor a négyzetbe írjon 3-as számjegyet.

Ha az állítást fontosnak érzi, akkor a négyzetbe írjon 4-es számjegyet.

És végül, ha az állítást nagyon fontosnak érzi, akkor 5-öst írjon a négyzetbe”.

Az összesítés *értékelő lapon* történik, ahol a 45 item besorolása 15 faktorba történik, amely egy-egy értékör. Ezek ranghelyei az összeszámlálás után derülnek ki, nevezetesen, hogy egy tanuló, egy osztály, egy iskolatípus fiataljai, valamint a fiúk és a lányok mit tartanak fontosnak, illetve kevésbé preferálnak.

3.2 A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEINEK ÉRTÉKELÉSE

A Super próba statisztikai jellemzőit a 6. táblázat foglalja össze.

6. táblázat

	Minimum pontérték	Maximum pontérték	Átlag m	Szórás s	Relatív szórás CV
SUPER 1	4 (1)	15 (5)	9,8	2,1	21,4
SUPER 2	3 (1)	15 (17)	11,8	2,2	18,6
SUPER 3	6 (3)	15 (24)	12,3	2,0	16,2
SUPER 4	5 (1)	15 (37)	12,6	1,9	15,1
SUPER 5	6 (2)	15 (18)	12,0	2,0	16,6
SUPER 6	4 (1)	15 (12)	11,9	2,0	16,8
SUPER 7	4 (1)	15 (4)	10,5	2,2	21,0
SUPER 8	4 (2)	15 (62)	13,5	1,9	14,1
SUPER 9	3 (4)	15 (2)	9,8	2,3	23,4
SUPER 10	7 (1)	15 (36)	13,0	1,7	13,1
SUPER 11	3 (1)	15 (12)	11,3	2,2	19,5
SUPER 12	3 (1)	14 (1)	8,3	1,8	21,7
SUPER 13	7 (2)	15 (5)	11,1	1,8	16,2
SUPER 14	3 (2)	15 (1)	9,1	2,3	25,3
SUPER 15	3 (1)	15 (24)	12,3	2,0	16,3

n = 164

Összegzésként elmondható, hogy a *társas kapcsolatok* magas elismertségi szintje a végzős középiskolásoknál teljesen evidens, ugyanis e korosztály olyan személyközi értékeket tüntetett ki, amely nélkül a fejlődés torz irányt venne. Az irányadó csoport mindig egyfajta megmérettetés a személyiség számára. Ezt Mérei Ferenc „Társ és csoport” (Budapest, 1989) című munkájában gyönyörűen kifejti. Ez idő tájt már képesek az alkalmazkodásra, az azonosulásra, impulzusaik gátlás alá helyezésére, indulataikat a tudattalanba tudják szorítani. Erkölcsi tartásuk formálódik, s a szerepszerű viselkedésükben már tiszteletreméltó elhatározásokkal közelítik meg eszményeik magatartását. Ez az időszak nagy segítség a jellem fejlődéséhez, ám nem elhanyagolható erősítő tényező a környezet méltányolása. A személyközi viszonyok erősítik az egyén biztonságérzetét. Megvédik az *én-t* a külvilág szorongást kiváltó kritikájától. Töreksenek a másokkal való hatékony együttélésre, egyben mód nyílik belső pszichés szükségleteik kielégítésére is. Ekkor alakulnak ki a társas kapcsolódás személyes, etikai és lelkiismereti készségei. Fejlődő szociabilitásuk révén egyre érzékenyebbé válnak a közösségi normák iránt. Elvállalt szerepeiket a társas környezet megerősítésére és biztosítására használják, hiszen a természetes hajlamok kifejeződése *az embernél, hogy társas lény*.

Meglepő viszont a *humán értékek* igen alacsony preferáltsági szintje, hiszen e gyerekek a felnőttek világába való belépés küszöbén állnak, s nagyobb hányaduk a gyakorlati életben keresi boldogulásának lehetőségét.

A *játékosság* ($m = 9,8$) **már nem**, az *irányítás* ($m = 9,1$) – a feltételezett vezetői képességek –, **még nem** tartoznak fiataljaink előtérbe helyezett értékei közé.

3.3 A MÉRÉSI EREDMÉNYEK KÖZÖTTI KÜLÖNBSÉGEK A TELJES MINTÁRA

3.3.1 A *nem* és a Super-féle teszt faktorai

E helyütt a tanulói értékelésnél kapott választások kapcsolatát kerestük.

A 7. táblázat jól áttekinthetővé teszi az összefüggéseket, illetve az egyes faktorok segédváltozóit.

7. táblázat

	Fiúk		Lányok		t	Szignifikancia
	m	s	m	s		
SUPER 1	10,2	2,4	9,4	1,7	2,373	*
SUPER 2	11,0	2,3	12,5	1,8	-4,616	*
SUPER 3	12,0	2,0	12,5	2,0	-1,664	
SUPER 4	12,8	1,9	12,3	1,9	1,748	
SUPER 5	12,6	1,9	11,7	2,0	2,469	*
SUPER 6	11,6	2,0	12,3	2,0	-2,169	*
SUPER 7	10,5	2,3	10,6	2,1	-0,414	
SUPER 8	12,9	2,3	14,0	1,3	-3,813	*
SUPER 9	9,4	2,0	8,7	2,5	2,051	*
SUPER 10	12,7	1,8	13,2	1,6	-1,532	
SUPER 11	10,6	2,3	12,0	2,0	-4,090	*
SUPER 12	8,6	1,8	8,0	1,9	2,255	*
SUPER 13	11,2	1,8	11,1	1,7	0,353	
SUPER 14	9,2	2,5	9,0	2,0	0,618	
SUPER 15	12,1	2,2	12,5	1,7	-1,042	

$n = 164$ $f = 162$ $p < 0,05$

*: van szignifikáns különbség

Véleményazonosság mutatható ki a tanulóknak az anyagiakhoz való viszonyulásában, hiszen karnyújtásnyira vannak attól az időszaktól, amikor önállóan kell saját sorsukat intézni. A javak biztosította gondtalan élet romantikával összekapcsolt ideája vonzó fiataljaink körében, amit a lányoknál jelölt dominancia nyomatékosít.

Hasonló vélekedés fogalmazódott meg a változatos munkavégzést illetően is, amit a **t**-próba pozitív eredményével, a fiúk erősebb vágyával juttat kifejezésre. Egyértelmű magyarázat adható, mert a nagykorúság közvetlen közelében a fiatalok, nemekre való tekintet nélkül, elutasítják az egyhangúságot, vonakodnak a rutinszerű, folyamatosan ismétlődő feladatokról, igénylik annak lehetőségét, hogy ne mindig ugyanazt csinálják munkavégzésük során. A próbálkozások és a kutatások fázisában csökken a szubjektum monotóniatűrése, egyre inkább részesítik előnyben a fantáziadús alkotó tevékenységet.

A környező világ, a mikrokörnyezet szebbé tételének igénye – ha rangjához mérten alulértékelt is, de – egyöntetű véleményt tükröz, minimális különbséggel a lányok javára. A csíráiban már jelentkező érettebb viselkedést az esztétikai elsajátítás csak követni képes még.

Az önkibontakoztathatóság, az önmegvalósíthatóság igénye a lányoknál kissé erőteljesebben jelentkezett, ám mindez nem fogalmazódott meg dominánsan a nemek relációjában, hiszen a választások során kialakult értékhierarchiájukban alig mutatható ki differencia.

A munka objektív mérhetőségének igénye egyöntetűsége utal ($t = 0,353$), hasonlóan a vezetői képességek megítélését illetően ($t = 0,618$), hiszen e korban a mások irányíthatósága, mint érték még nem vonzó. Erre utal az alacsony preferáltsági szint is.

Az új elképzelések megvalósíthatóságainak elvárásai nem mutatnak nagy értékrendbeli különbözőségeket, s a ranghely egyfajta kreatív értékstílus iránti szükségletre utal. A fiatalok alkotóerejének dominanciája mindkét nemnél erős alátámasztást kapott.

Legnagyobb differencia az értékeket hordozó faktor támogatottságában a másokon való önzetlen segítség ($t = -4,616$) esetében mutatkozott, a lányoknál előnyösebb pozícióba való feltüntetéssel, ami esetükben a társas viszonyulások etikai megítélésének fejlettségére utal. Ez rámutat a lelki viszonyulások igényére is. Tanulólánnyainknál a gyengéd szeretet, a másokkal való azonosulás komoly értéket képvisel.

Hasonlóan nagy a különbség ($t = -4,090$) az elvégzett munka alapján való csoportpozíciók megítélése esetében is. Ezt a tényezőt ugyancsak a lányok ítélték rangosabbnak, kifejezésre juttatva az alkotó munka becsületét. Túl a virtus motiválta időszakon, az előnyösebb helyzetben való részesítés már távlati célokat jelöl.

Akkor, amikor az interperszonális viszonyulásokat 17-18 éves korban a másokhoz való erős kötődés hatja át, megjelenik a társnak, a barátának való imponálás igénye, nem meglepő, hogy a lányoknál jelentősen kedvezőbb értékelést kap e faktor ($t = -3,813$), de mindkét esetben kitüntetett ranghellyel ($m = 12,9$ illetve $m = 14,0$). Problémaérzékenységüknek köszönhetően egyre fogékonyabbá válnak a környezetük képviselte normák iránt.

A társakhoz való kötődés igénye korukban eltérő módon jelenik meg. A fiúknál kedvező ranghellyel mutatkozik a szabad döntés lehetősége, amit a számított érték is megerősít ($t = 2,469$). Megfogalmazódik az az igény, hogy munkájukat önállóan végezhesék. Ez teljességgel összhangban van a szellemileg jelentős, izgalmas munka végzésének lehetőségével ($t = 2,373$).

A társadalmi igazságosságért tenni akaró fiúk ($t = 2,255$) még konfrontálódni is hajlandók, míg a lányoknál inkább a másokkal, azok nézeteivel való azonosulás dominál. Mindkét részről megfogalmazódik a hovatartozás igénye, ugyanis ez a személyközi viszonyulások iránytűje lehet.

A munkával való tekintély megszerzhetősége ($t = -2,169$) és a könnyed munkavégzés ($t = 2,051$) óhaja nem utal kardinális megítélésbeli különbségekre, itt inkább a nembeli véleményalkotás eltérősége érdemel figyelmet.

Az értékválasztások eredményei érdekes asszociációra adnak alkalmat. Nevezetesen arról van szó, hogy mind a Gordon, mind pedig a Super teszteknel érdemes megvizsgálni azokat a faktorokat, amelyek mindkét esetben azonos értékeket feltételeznek.

A *G4 (I) függetlenség* *t*-próbája alapján végzett vizsgálat ($t = 3,003$), valamint az *S5 függetlenség* hasonló próbája ($t = 2,469$) eredményeket hozott. Jelen esetben mindkét minősítés alátámasztja a vélemények különbözőségeit.

A *G5 (B) jóindulat* *t*-próba eredménye ($t = 2,259$) és az *S2 altruizmus* ugyanazon vizsgálat eredménye ($t = 4,616$) mutatja a nemek eltérő megítélését.

A *G1 (S) támogatás* *t*-próbája ($t = 2,918$) eredményt hozta, s ha megnézzük az *S1 szellemi ösztönzés* *t*-próba eredményét ($t = 2,373$), azt látjuk, hogy mindkét esetben a vélemények differenciálódtak a nemeket illetően.

A fenti analízis arra szolgál bizonyítékkul, hogy ha az interperszonális értékeket a társas viszonylatokban, illetve a munkaértékek vizsgálata kapcsán elemezzük, az azonos értékeket feltételező faktorok között egyfajta párhuzam figyelhető meg, amit a számítások alá is támasztanak.

Az is jól körvonalazódik, hogy az általunk vizsgált végzős középiskolás csoport már egy jól körvonalazott, kialakult, az interperszonális viszonylatokban autonómnak minősíthető értékrenddel rendelkezik.

A táblázatból leolvasható szignifikáns különbségek igazolják az 1. sz. hipotézist a nemek vonatkozásában.

3.3.2 Az *iskolatípus* és a *Super-féle* *teszt* faktorai

A minta, illetve annak megoszlása tökéletesen megegyezik az előző mérésével (Gordon).

Jelen esetben is a már korábban ismertetett, a programozás során alkalmazott szimbólumokat használtuk, vagyis szakmunkásképző (1), szakközépiskola (2) és gimnázium (3).

Az áttekinthetőség kedvéért, valamint a kapcsolatok adekvát értelmezése végett készítettük el a 8. táblázatot. Ennek értelmezése azért fontos, mert a **nemektől** függetlenül, az **iskolatípusokhoz** kötötten vizsgáltuk meg az értékek választását.

8. táblázat

	Szakmunkásképző		Szakközépiskola		Gimnázium		f	χ^2	Szignifikancia
	m	s	m	s	m	s			
SUPER 1	8,6	1,8	10,7	2,0	9,8	2,0	22	60,361	*
SUPER 2	11,2	1,9	11,8	2,2	12,3	2,3	20	18,354	
SUPER 3	12,9	1,8	12,1	2,1	12,0	2,0	18	17,260	
SUPER 4	12,9	1,7	12,6	1,7	12,2	2,2	16	17,768	
SUPER 5	11,4	2,1	12,0	1,8	12,5	2,0	20	38,905	*

	Szakmunkás-képző		Szakközépiskola		Gimnázium		f	χ^2	Szignifikancia
	m	s	m	s	m	s			
SUPER 6	12,0	1,9	11,6	1,9	12,2	2,2	20	27,471	
SUPER 7	10,4	2,2	10,5	2,0	10,7	2,3	20	20,514	
SUPER 8	13,5	1,9	13,5	1,5	13,3	2,2	16	11,111	
SUPER 9	8,7	2,7	9,3	2,1	9,0	2,2	24	22,400	
SUPER 10	12,2	2,1	13,2	1,4	13,4	1,4	16	25,386	
SUPER 11	11,7	1,9	10,7	2,0	11,7	2,5	22	31,152	
SUPER 12	8,4	1,7	8,0	1,8	8,4	1,9	22	28,047	
SUPER 13	11,0	1,5	11,1	1,7	11,2	1,9	16	19,193	
SUPER 14	8,5	2,3	9,3	2,1	9,3	2,2	24	32,385	
SUPER 15	11,8	2,0	12,4	1,9	12,6	2,0	18	18,677	

n = 47 n = 62 n = 55 p < 0,05

*: van szignifikáns különbség

A χ^2 -próba számításainak elvégzésével a három **iskolatípus** együtt vizsgálható. Egyaránt található szignifikáns, illetve van szignifikáns különbség minősítés is. Ez alátámasztja az 1. és a 3. sz. hipotéziseket. Az utóbbi összefüggés jól nyomon követhető az *S1 szellemi ösztönzés*nél. A meglévő különbségek jelzik a három iskolatípus képzési céljából adódó differenciákat, hiszen szakmunkásképzős tanulók az effektív munkára, a szakközépiskolások részben konkrét gyakorlati feladatokra, részben pedig továbbtanulásra, míg a gimnazisták főleg ez utóbbira készülnek. Így más és más a szellemi ösztönzés motivációs rendszere is, mivel a belső szükségletek és a külső képzés egysége meghatározott.

Ugyanezt az eredményt hozta az *S5 függetlenség* is. Az eredményt értelmezve teljesen egyértelmű választ kaphatunk, ugyanis a munka során jelentkező személyközi kapcsolatok nyilvánvalóan másképpen jelennek meg a képzési céltól függően, ugyanis a szakmunkásképzőben az elmélet és a gyakorlat aránya megegyezik. A szakközépiskolában az elmélet a gyakorlat négyszerese, míg a gimnáziumi anyag az elméletre épül. Az ipari tanulók nap mint nap találkoznak az üzemekben az effektív munkát végző dolgozókkal. A szakközépiskolások főleg a termelési gyakorlataik során, míg a gimnazisták csak a szüleik révén ismerhetik meg az értéket teremtő munka kapcsolatokban is kifejeződő pszichés hátterét. Így a fentiek elégséges alapot szolgáltathatnak a másoktól függetlenül végezhető munka értelmezésbeli különbözőségeire.

A táblázatból az is kiténik, hogy a szakmunkásképzőben a legpreferáltabb faktor az *S8 társas kapcsolatok*, a legkedvezőtlenebb pozícióban az *S12 humán értékek* található.

A szakközépiskolában első helyen ugyancsak az *S8 társas kapcsolatok* áll, alig mögötte elmaradva az *S10 önértékesítés*. Utolsó helyen áll itt is az *S12 humán értékek*. A két iskolatípus tanulóinak a faktorokra vonatkozó – munkaértékeket tükröző – teljesen megegyező ranghelye nem meglepő, hiszen a konkrét munka mint termelési tényező csak náluk jelentkezik. A nagyüzemi termelés során megnyilvánuló emberi kapcsolatok fontosságát a társadalmi munkamegosztás kapcsán jelentkező egymásrataltságot teljesen azonos módon értelmezik ($m = 13,5$; $s = 13,5$).

A gimnáziumban már az *S10 önértékesítés* megelőzi az *S8 társas kapcsolatokat*, ami a statisztikai paraméterekből is kitűnik. A legkevésbé megkülönböztetett helyen e helyütt is az *S12 humán értékek* foglalnak helyet. A továbbtanulásra felkészítő gimnáziumi tanulóknál értelemszerűen erőteljesebben jelentkezik az önmegvalósíthatóság iránti vágy, hiszen továbbtanulási célként azt a pályát jelölik meg, amelybe képességeiket leginkább kibontakoztathatják, s amely készségekre a középiskolai tanulmányaik során fény derült. A sikerorientáltság, a pályának való optimális megfelelés az e korban gyakran jelentkező álmodozásokba való meneküléssel magyarázható, ugyanakkor készen állnak a személyiségüknek legkedvezőbb élethivatásra.

A fentieket végiggondolva érdekes következtetéseket vonhatunk le:

- A *társas kapcsolatok* kedvezően értékelt ranghelye, mint azt már a korábbiakban is említettük, teljesen érthető mindhárom iskolatípusnál. Ilyenkor érdemes felidézni E. Aronson „A társas lény” című munkáját. Tanulóinknál, a középiskolákban jelentős a csoportba verődési hajlam, működik a „to belong to” szindróma, a többiek közé tartozás igen erős vágya;
- A *humán értékek* előnytelen pozíciója mindenképpen meglepő e szemszögből vizsgálva is. Míg a műszaki iskolákban (szakmunkásképző, szakközépiskola) némileg elfogadható, a gimnáziumban a reáliák előretörését (rohamos technikai fejlődés, számítógép, tudományos-technikai forradalom...) jelzi;
- Megfigyelhető még egy igen érdekes tendencia, nevezetesen arról van szó, hogy ahogyan változik az egyes iskolatípusok képzési célja a továbbtanulás irányában, úgy *jámul az S10 önértékesítés pozíciója*: (1): $m = 12,2$, (2): $m = 13,2$, (3): $m = 13,4$.

Ezek után készítettük el a *t-próba alapján az egyes iskolatípusok párosításában az összefüggések elemzését*, amiben a 9. táblázat volt segítségünkre.

9. táblázat

	Szakmunkás-képző (1)		Szakközépiskola (2)		Gimnázium (3)		t	Szignifikancia
	m	s	m	s	m	s		
S 1	8,6	1,8	10,7	2,0	9,8	2,0	$t_{1,2} = -5,504$ $t_{1,3} = -3,126$ $t_{2,3} = 2,334$	*: (1)<(2;3); (3)<(2)

	Szakmunkás- képző (1)		Szakközépiskola (2)		Gimnázium (3)		t	Szig-nifi- kancia
	m	s	m	s	m	s		
S 2	11,2	1,9	11,8	2,2	12,3	2,3	$t_{1,2} = -1,315$ $t_{1,3} = -2,473$ $t_{2,3} = -1,217$	*: (1) < (3)
S 3	12,9	1,8	12,1	2,1	12,0	2,0	$t_{1,2} = 2,187$ $t_{1,3} = 2,387$ $t_{2,3} = 0,236$	*: (2;3) < (1)
S 4	12,9	1,7	12,6	1,7	12,2	2,2	$t_{1,2} = 0,711$ $t_{1,3} = 1,656$ $t_{2,3} = 1,184$	
S 5	11,4	2,1	12,0	1,8	12,5	2,0	$t_{1,2} = -1,627$ $t_{1,3} = -2,542$ $t_{2,3} = -1,245$	*: (1) < (3)
S 6	12,0	1,9	11,6	1,9	12,2	2,2	$t_{1,2} = 0,958$ $t_{1,3} = -0,541$ $t_{2,3} = -1,502$	
S 7	10,4	2,2	10,5	2,0	10,7	2,3	$t_{1,2} = -0,330$ $t_{1,3} = -0,729$ $t_{2,3} = -0,477$	
S 8	13,5	1,9	13,5	1,5	13,3	2,2	$t_{1,2} = 0,092$ $t_{1,3} = 0,595$ $t_{2,3} = 0,616$	
S 9	8,7	2,7	9,3	2,1	8,0	2,2	$t_{1,2} = -1,342$ $t_{1,3} = 0,696$ $t_{2,3} = 0,687$	
S 10	12,2	2,1	13,2	1,4	13,4	1,4	$t_{1,2} = -2,621$ $t_{1,3} = -3,031$ $t_{2,3} = -0,721$	*: (1) < (2;3)
S 11	11,7	1,9	10,7	2,0	11,7	2,5	$t_{1,2} = 2,638$ $t_{1,3} = 0,123$ $t_{2,3} = -2,261$	*: (2) < (1;3)
S 12	8,4	1,7	8,0	1,8	8,4	1,9	$t_{1,2} = 1,086$ $t_{1,3} = 0,060$ $t_{2,3} = -1,142$	
S 13	11,0	1,5	11,1	1,7	11,2	1,9	$t_{1,2} = -0,228$ $t_{1,3} = -0,566$ $t_{2,3} = -0,367$	

	Szakmunkás-képző (1)		Szakközépiskola (2)		Gimnázium (3)		t	Szignifikancia
	m	s	m	s	m	s		
S 14	8,5	2,3	9,3	2,1	9,3	2,2	$t_{1,2} = -1,791$ $t_{1,3} = -1,876$ $t_{2,3} = 0,182$	
S 15	11,8	2,0	12,4	1,9	12,6	2,0	$t_{1,2} = -1,360$ $t_{1,3} = -1,890$ $t_{2,3} = -0,367$	

n = 47 n = 62 n = 55 p < 0,05 $f_{1,2} = 107$, $f_{1,3} = 100$, $f_{2,3} = 115$

*: van szignifikáns különbség

Elvégezve az eredmények analízisét, megvizsgálva az egyes iskolatípusok kapcsolatából eredő összefüggéseket, nyomban leolvasható, hogy az *S1 szellemi ösztönzés* egyetlen kapcsolatban sem (1-2; 1-3; 2-3) hozott véleményazonosságot, ami egyben azt is jelöli, hogy a nemektől függetlenül az értékek iskolatípusonként differenciálódnak. Ez alátámasztja az 1. és a 3. sz. hipotézisekben megfogalmazottakat. A számítás visszaigazolta azt, amit már korábban fejtegettünk, az iskoláknak kitűzött és megvalósítandó céljaikkal kapcsolatban.

Az *S2 altruizmus* esetében az (1-3) kapcsolat szignifikáns különbséget jelzett, ami azért érthető, mert a megvalósítandó feladatot illetően ez a két típusú iskola áll legtávolabb egymástól, hiszen a gimnáziumban nincs gyakorlati foglalkozás, ami a munkaértékek megítélésénél döntő fontosságú. Így nem meglepő, hogy a másokon való önzetlen segítség, mint érték, eltérő értelmezést nyert.

Az *S3 anyagiaknál* az (1-2), illetve az (1-3) párosításokban született különböző megítélés, aminek ismételten teljesen ésszerű magyarázata van. Ezek a párosítások a szakmunkásképző–szakközépiskola, valamint a szakmunkásképző–gimnázium társítása. Tény, hogy a szakmunkásképzőkben van ösztöndíj, míg a másik két intézményben nincs. A szakmunkástanulók a saját megszerzett anyagi javaikkal önállóan gazdálkodnak (tízórai, disco, mozi stb.), míg a másik két esetben ezek a kiadások a családi költségvetést terhelik. Így teljesen természetes, hogy az anyagiakhoz való kezdetleges viszonyuk a tanulóknak más és más.

Az *S5 függetlenség* (1-3) relációjában véleménykülönbséget regisztrál. A számítás alátámasztja azt a körülményt, hogy a szakmunkásképzőkben a termelési gyakorlat a vállalatoknál folyik, 50-50%-ban az elmélet és a gyakorlat arányainak megfelelően. A szakközépiskolában ez 80% illetve 20%. A gimnáziumban a hagyományos értelemben nincs termelési gyakorlat. Ha az iskolákhoz való tartozás tükrében vizsgáljuk az értékválasztásokat, úgy nem meglepő, hogy a legnagyobb különbség e két iskolatípus tanulóinál jelentkezett.

Az *S10 önértékesítésnél* az (1-2), illetve az (1-3) viszonyításoknál jelentkezett differencia az értékek preferálása során. E helyütt csak megerősítést nyert a szakmun-

kástanulóknak, a részben továbbtanulásra (szakközépiskola), illetve továbbtanulásra (gimnázium) előkészítő iskolák tanulóihoz viszonyított értékválasztásaikban meglévő különbségek.

Az *S11 hierarchia* faktornál az (1-3) kapcsolatban nincs szignifikáns különbség. Ez első látásra elgondolkodtató. Ám a faktor egyik kitétele, hogy *a csoportban elfoglalt helyzetét teljesítmény alapján ítélik meg*. Az effektív fizikai munkát végző szakmunkástanulóknál ez kézenfekvő. De mi a helyzet a gimnazistákkal? A hallatlan energiát felemésztő felvételre való felkészülés után nyilvánvaló, hogy kontraszelekcio mentes megmérettetésre vágnak, azaz teljesítményük szerinti elbírálásra.

Elvégeztük itt is a Gordon és a Super tesztek közel azonos értékstruktúrárt feltételező faktorainak *összehasonlítását* a **t**-próba alapján. Ennek kapcsán az alábbi meglepő eredmények követhetők nyomon:

1. a *G4 (I) függetlenség* az (1-2; 1-3 és 2-3) kapcsolataiban nincs domináns különbség, míg az *S5 függetlenség*nél (1-3) esetében a véleménykülönbségek kimutathatók;
2. a *G5 (B) jóindulat* faktor (1-2; 1-3 és 2-3) viszonyításaiban nincs lényeges véleménykülönbség, de az *S2 altruizmus* (1-3)-at vizsgálva az eredmény azt bizonyította, hogy a különbség szignifikáns;
3. a *G1 (S) támogatás* (1-2; 1-3 és 2-3) eseteiben a számítás nem jelez lényeges különbséget, ám az *S1 szellemi ösztönzés* (1-2)-nél $t = -5,504$, (1-3)-nál $t = -3,126$ és (2-3)-nál $t = 2,334$ számítással nyert eredményei szignifikáns különbségekről tanúskodnak.

A fenti elemzés teljes mértékben alátámasztja a 3. sz. hipotézisben feltételezetteket, amely arra világít rá, hogy az értékrendek kialakulása, strukturálódása iskolákhoz köztően jelenik meg.

Összegzésként az eddigi tapasztalatok (számítási eredményekkel alátámasztva) megvonhatók:

- a) az interperszonális értékek a társas kapcsolatokban, illetve a munkaértékeknel (*Gordon, Super*), az azonos értékrendet valószínűsítő faktoroknál a nemek vonatkozásában *párhuzam* mutatható ki;
- b) ha eltekintünk a nemektől, iskolatípusonkénti *differenciálódásnak* lehetünk tanúi, vagyis az értékek iskolákhoz, intézményekhez kötődnek.

3.3.3 A tanulmányi eredmény és a Super-féle teszt faktorai

Most a tanulmányi eredmény viszonyát tettük a kutatás tárgyává a Super-féle teszt egyes faktorainak viszonyításaiban a **t**-próba alapján.

Az áttekinthetőség megkönnyítésére készítettük el a 10. táblázatot.

Vizsgálva az eredményeket megállapítható, hogy az *S1 szellemi ösztönzés* esetében, a kombinatorika lehetőségeit szem előtt tartva pusztán két vonatkozásban (3-4), $t = -3,736$, valamint (3-5) kapcsolatában $t = -3,174$, született lényeges, domináns különbség.

Az további faktorok vizsgálatánál csak azok bemutatására szorítkoztunk, amelyeknél eredményként az együtt járás relatív gyakorisága szignifikáns különbséget jelölt.

Az *S2 altruizmus* a lehetséges esetszámok figyelembevételével minden kapcsolatában a tanulók értékítéleteinek homogenitását tapasztalhattuk.

10. táblázat

Tanulmányi eredmény	1		2		3		4		5		Sznifika- kancia	
	m	s	m	s	m	s	m	s	m	s		
	90	2,0	91	1,9	8,9	1,9	10,3	2,1	10,6	1,6		
1			6		54		85		17		f	
2	-0,090				58		89		21			
3	0,038		0,256				137		69			
4	-0,839		-1,250		-3,736				100			*: (3) < (4)
5	-1,261		-1,749		-3,174		-0,562					*: (3) < (5)
	t											

n = 164 p < 0,05

*: van szignifikáns különbség

Amíg az előző faktornál az derült ki, hogy mindkét esetben a jobb tanulók érezték fontosabbnak a szellemileg izgalmas munka végzését, vállalkozva az új meg új problémák megoldásával járó többletfeladatokra is, az íménti eredményekből pedig az derült ki, hogy végzős középiskolásainknál másokon való önzetlen segítség értelmezése a tanulmányi eredményektől független. A tanulók empátiás képességeinek fejlettsége nincs kauzális összefüggésben az előmenetekkel.

Az *S3 anyagiak* egymáshoz fűződő viszonyában (1-2) kapcsolatban $t = -5,231$ szinten jelölt véleménykülönbségeket. Mindez arra enged következtetni, hogy ilyen összefüggésekben tanulóinknál nem domináns a gondatlan élet preferálása.

Az *S4 változatosság* minden egyes kapcsolatában az egyöntetű vélemény nyert megfogalmazást.

Az *S5 függetlenség* analizálása kimutatta, hogy az összes összetevőt tekintve itt található a legtöbb különbözőséget jelölő viszony. Az említett kapcsolatok (2-3), $t = -2,326$, (2-4), $t = -2,793$ és (2-5) esetén $t = -3,596$. Itt annak lehetünk tanúi, hogy minden esetben a jobb tanulók részesítik előnyben a szabad döntést, illetve annak lehetőségét.

Az *S6 presztízs* mind a tíz esetben véleményazonosságot hozott a **t**-próba alapján.

Az *S7 esztétikum* **t**-próba eredményei csak (2-5) esetében jeleztek különbséget. E faktor esetében is ($t = -2,632$) a sikeresebb tanulók kedvezőbb értékelésének lehetünk tanúi.

Az *S8 társas kapcsolatok* **t**-próbájának vizsgálata során csak egyetlen kapcsolatban (1-2) észleltünk különbséget, $t = -2,739$. Ez azt jelenti, hogy az eredmények lényegesen nem befolyásolják a személyközi viszonyok támogatottságát. Az egyetlen eltérő reláció-

ban a sikeresebb tanulóknál élvez elsőbbséget a munka során nélkülözhetetlen másokhoz való tartozás.

Az *S9 játékosság* minden lehetséges köteleke, a *t*-próba eredményeivel alátámasztva, teljes egyöntetűséget mutat. A tanulók ezen összetevőről ugyanazon a véleményen vannak.

Az *S10 önértékesítés t*-próbájának kimenetelei az előző faktoréval teljesen meg egyeznek.

Az *S11 hierarchia t*-próba eredményei szintén nem jelöltek különbséget, ami abban fogalmazódik meg, hogy a csoporthelyzet munka alapján való megítélésében, a különböző előmenetelű tanulóknál nincs jelentős eltérés.

Az *S12 humán értékek*, az *S13 munkateljesítmény*, az *S14 irányítás* és az *S15 kreativitás* faktoroknál a *t*-próba eredményei nem regisztráltak döntő különbségeket.

E fejezet végén szintén elvégeztük a vizsgálatot a két teszt (*Gordon*, *Super*) közel azonos értékeket valószínűsítő faktorai között, és ezek a már korábbi megállapításokat, illetve hipotéziseket igazolták:

1. GORDON 4, *függetlenség* *nincs szignifikáns különbség*,
SUPER 5, *függetlenség* (2-3; 2-4; 2-5) kapcsolataiban
van szignifikáns különbség,
2. GORDON 5, *jóindulat* *nincs szignifikáns különbség*,
SUPER 2, *altruizmus* *nincs szignifikáns különbség*.

Megjegyzendő, hogy az iménti két faktor értékrendje csaknem teljes egészében meg egyező, s így kiválóan alkalmas azon, a korábbiakban említett feltételezésünk igazolására, mely szerint a végzős középiskolásaink már egy jól körvonalazható értékrenddel bírnak.

3. GORDON 1, *támogatás* *nincs szignifikáns különbség*,
SUPER 1, *szellemi ösztönzés* (3-4 és 3-5) kapcsolataiban
van szignifikáns különbség.

Összegzésként az alábbi megállapításokat tehetjük:

- a) mivel a tanulmányi eredmény és az iskolatípus kapcsolatában eltérések mutat-
hatók ki, ebből adódóan bizonyítottan egy-egy iskolatípushoz más-más előmenet-
tel tartozik, s
- b) a tanulmányi eredmények alapján a vizsgált faktoroknál kimutathatók értékvá-
lasztási különbségek (*Gordon*, *Super*), s mindezek
- c) *bizonyítják*, hogy az értékek preferálásánál mennyire dominánsak az iskolatípu-
sok (3. sz. hipotézis), attól függően, hogy szakmunkássá, technikussá vagy egy-
szerűen csak érettségizetté válik-e a képzési idő befejezésével a tanuló. Ugyan-
akkor meghatározó az iskolai képzés jellege és helye (szokások, hagyományok,
tradíciók...) a nemektől függetlenül (4. sz. hipotézis). Ezen állításunkat az érték-
választások szórásának nagyságrendjei jól reprezentálják (1. sz. hipotézis).

A mérésben résztvevő tanulóink válaszainak *összehasonlító elemzésére* Szilágyi Klára (1987) munkája nyújtott lehetőséget. A vizsgálatba 4775 középiskolai tanulót vontak be, s válaszait a nemek és az iskolatípusok relációjában értékelték.

Első lépésként a nemek szerinti értékválasztásokat elemeztük, amely során meglepő párhuzam figyelhető meg a fiúk esetében, ugyanis mind az első három helyen (*Társas kapcsolatok; Változatosság; Önérvényesítés*), mind pedig az utolsó három helyen (*Játékosság; Irányítás; Humán értékek*) ugyanazon értékkörök szerepelnek, mint a viszonyítási csoportnál. A lányoknál az első 6 helyen egyetlen faktornál van eltérés (*Anyagiak* – 12,5, a referencia csoportnál: *Munkateljesítmény* – 11,5 szerepel). Utolsó három ranghelyen ugyanazon faktorok szerepelnek (*Irányítás; Játékosság; Humán értékek*).

A fentiekből az következik, hogy az általunk vizsgált tanulóknál és a kontrolles csoportnál, a munkaértékek preferálásában a nemek *esetében eltérés alig mutatható ki*.

Elvégeztük az összehasonlításokat az iskolatípusok esetében is.

A szakmunkásképzőknél a legpreferáltabb ranghelyeken ugyanazok az értékkörök szerepelnek: *Társas kapcsolatok* (13,5; 12,8), *Változatosság* (12,9; 12,3), *Anyagiak* (12,9; 11,3) és *Önérvényesítés* (12,2; 11,5). Megjegyezzük, hogy az elől szereplő értékek az általunk mért eredmények. A legkevésbé kitüntetett pozíciókban az *Irányítás* (8,5; 7,6), *Humán értékek* (8,4; 7,4), valamint *Szellemi ösztönzés* (8,6) és a *Játékosság* (6,9), s így a megfelelés több mint kétharmad.

A szakközépiskolák legkedvezőbbben értékelt faktorainál 100%-os párhuzamot tapasztalhatunk, a viszonyítási csoport alacsonyabb pontszámai mellett: *Társas kapcsolatok* (13,5; 12,7), *Önérvényesítés* (13,2; 11,5), *Változatosság* (12,6; 12,3). Ugyanez vonatkozik a végső pozíciókba került tényezőkre is: *Irányítás* (9,3; 7,8), *Játékosság* (9,3; 6,6), valamint *Humán értékek* (8,0; 7,3).

A gimnáziumi tanulóknál tapasztalható némi értékelésbeli differencia. Míg az általunk vizsgált csoportnál az *Önérvényesítés* (13,4), *Társas kapcsolatok* (13,3), *Kreativitás* (12,6) és *Függetlenség* (12,3) a sorrend, addig a viszonyítási csoportnál ez *Változatosság* (12,4), *Társas kapcsolatok* (12,1), *Önérvényesítés* (11,5) és *Munkateljesítmény* (11,5). Itt a *Kreativitás* (11,4) az 5. helyre került.

Ami az eredmények értelmezése során szembevetendő, az az, hogy a csak elméletet oktató intézményeknél a baráti kötődéseket is feltételező munkatársi kapcsolat, mint érték elkerült az első helyről, ugyanakkor az interperszonális értékek és a munkaértékek kapcsolatának feltáró vizsgálata során a *Munkateljesítmény*-t csak itt rangsorolták a tanulók az első négy közé.

E csoportnál a végső pozíciókba került értékek teljes totalitást mutatnak: *Irányítás* (9,3; 7,3), *Játékosság* (9,0; 7,1), míg *Humán értékek* (8,4; 7,1).

Summázva a fentebb vázoltakat azt láthatjuk, hogy az effektív munkát is végző tanulóknál (szakmunkásképző, szakközépiskola), a tevékenységük során való egymásra utaltság a baráti kapcsolatok igényében is realizálódik, amit értékelésük során fontosnak is tartanak.

Az is kitűnik, hogy csak az ösztöndíjjal rendelkező (szakmunkásképző) tanulóknál került előtérbe helyezésre az Anyagiak, mint érték.

Az önmegvalósítás lehetőségének igénye minden csoportnál megfogalmazódott.

A monoton munkavégzést a fiatalok döntő többsége kiemelt helyen utasítja el.

A vezetői képességek értéként való jelentkezése sehol sem tapasztalható, ugyanakkor azt is láthatjuk, hogy a konfliktusok vállalása, az igazságosságért való tenni akarás mennyire alulértékelt. Ez utóbbi tény arra is felhívja a figyelmet, hogy 17-18 éves korban a diákok álláspontjainak egymással való ütköztetési képessége még nem fejlődött ki, azaz a nyílt konfrontálódást lehetőség szerint kerülik.

A játékoság, a szertelen munkavégzés igénye e korra már nem jellemző.

Busák Péter: Betűrajz (Óraszámplap)
Budai Rajziskola – középfokú
művészeti szakképzés – grafika szak

